ΕΤΟΣ ΣΤ' —1903 ✠ Αρ. 17 ✠ 1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΚΑΙ ΑΙ ΠΛΑΝΑΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ

Πρὸ ὀλίγου ἐξεδόθη κατ' ἐντολὴν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου χιλιοσέλιδος τόμος μετὰ τριακοσίων τόσων εἰκόνων, περιλαμβάνων τὴν ἐπίσημον πρὸς τὸ Κράτος ἀναφορὰν περὶ τοῦ πρώτου τμήματος τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως τοῦ 1900. Τὸ τμῆμα τοῦτο ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ἐκπαίδευσιν, μετέσχον δὲ ὅλα τὰ πολιτισμένα κράτη τοῦ κόσμου, ἐκτὸς ἐκείνων, ὅσα δὲν εἶχον ἢ δὲν ἤθελον νὰ ἐπιδείξουν τίποτε νεώτερον μετὰ τὴν Ἔκθεσιν τοῦ 1889, καθὼς ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἐλβετία.

Ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Κρατῶν ἔλαβον ἐπισήμως μέρος εἰς τὸ Ἐκπαιδευτικὸν τμῆμα αἱ Κυβερνήσεις τῆς Ῥουμανίας, τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἐνῷ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Ἔκθεσιν καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν, ἀφῆκεν ἐλεύθερον εἰς τοὺς ἀντιζήλους αὐτῆς τὸν στεῖβον τοῦ εὐγενεστάτου τῶν ἀγώνων ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, καὶ τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα σχεδὸν δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Γάλλου εἰσηγητοῦ, ἐνῷ θαυμάζονται αἱ οὐχὶ τόσον καρποφόροι προσπάθειαι τῆς Ῥουμανίας, κινοῦσι τὴν ἔκπληξιν αἱ ἀμφιβόλου ἀκριβείας στατιστικαὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐκτιμῶνται τῆς Σερβίας αἱ μετριώταται σχολικαὶ πρόοδοι. Ἡ δὲ διεθνὴς ἀγωνόδικος ἐπιτροπή, θεωροῦσα τὰ τρία ταῦτα κράτη ὡς κέντρα πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἄξια ἐνθαρρύνσεως, ἀπένειμε μέγα βραβεῖον εἰς τὴν Ῥουμανίαν καὶ χρυσᾶ μετάλλια εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Σερβίαν.

Εἶπα : *σχεδὸν* δὲν ἀναφέρεται τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα· διότι γίνεται μνεία τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων», ἀρτισυστάτου τότε καὶ λαβόντος ἔπαινον, καὶ ἑνὸς Ἕλληνος διδασκάλου ἀποκατεστημένου εἰς Παρισίους καὶ ἀξιωθέντος χαλκοῦ βραβείου δι' ἐκτεθέντα διδακτικὰ βιβλία. Ἀναφέρεται ἀκόμη εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἐπισήμου ἀναφορᾶς, τελευταία μετὰ τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Πορτογαλλίαν ἡ Ἑλλάς, διὰ νὰ λεχθῇ ὅτι εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ἐπικρατεῖ ἡ ἐσχάτη ἀμάθεια μεθ' ὅλον τὸν θεσμὸν τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως !

Εἰς ἄλλην ἐπίσημον ἀναφορὰν τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλβετικῆς Ὁμοσπονδίας πρὸς τὸ Ἀνώτατον Ὁμοσπονδιακὸν Συμβούλιον δὲν ὑπάρχει κἂν ἡ λέξις Ἑλλάς !

Καὶ ὅμως διάφορα θὰ ἦσαν καὶ τῶν δύο αὐτῶν ἐκθέσεων τὰ κείμενα, ἂν τὸ ἑλληνικὸν ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, καθὼς τὰ ἀνάλογα ὑπουργεῖα τῶν ἄλλων πολιτισμένων καὶ ὅπως δήποτε προηγμένων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν Κρατῶν, ἐφρόντιζε ν' ἀντιπροσωπευθῇ εἰς τὴν Διεθνῆ Ἔκθεσιν. Δὲν ἦτο κἂν ζήτημα δαπάνης, διὰ νὰ ὑπάρχῃ ἡ στερεότυπος πρόφασις τῆς οἰκονομίας, ἀφοῦ τόσαι χιλιάδες ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν Ἔκθεσιν αὐτήν. Ἦτο ζήτημα ἁπλῆς φροντίδος τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπουργείου πρὸς συλλογὴν καταλλήλων κειμένων καὶ καταρτισμὸν ἐκφραστικῶν πινάκων. Διὰ τούτων θ' ἀπεδεικνύετο ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἐπράξαμεν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ, ὀλιγώτερα μὲν ἀφ' ὅσα ὠφείλαμεν καὶ ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν, ἀλλ' ὅπως δήποτε ἀρκετά, ὥστε νὰ μὴ καταταχθῶσιν εἰς τὰ ἀριστερὰ δύο ἀποτελματωθέντων ἐθνῶν ὡς πρὸς τὴν λαϊκὴν παίδευσιν: τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας.

* * *

Ἐκ τῶν ἀπογραφικῶν σημειώσεων περὶ τῆς σχολικῆς κινήσεως τῶν τριῶν ἀντιζήλων μας ἀνατολικῶν κρατῶν, ὅσας περιέχει ἡ ἐπίσημος γαλλικὴ ἀναφορά, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ συγκεντρώσω καὶ νὰ συγκρίνω τὰ τῆς ἰδικῆς μας Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, πηγὴν ἔχων αὐτοὺς τοὺς πίνακας τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, τοὺς ὁποίους ἀπηξίωσαν νὰ στείλουν εἰς τὴν Διεθνῆ Ἔκθεσιν.

Οἱ πίνακες λοιπόν, καταρτισθέντες κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τῆς Ἐκθέσεως 1900, δίδουν τὰ ἑξῆς ἐξαγόμενα :

Ἐπὶ πληθυσμοῦ περίπου 2,600,000, ὅσος θὰ ἦτο κατὰ τὸ 1901 ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, εἴχομεν :

Δημοτικὰ σχολεῖα	3,123
Διδασκάλους	4,055
Μαθητὰς	189,105

Ἤτοι ἀναλογίαν ἐπὶ 10 χιλ. κατοίκων μαθητὰς 728 καὶ σχολεῖα 12.

Ἡ Ῥουμανία ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἔκθεσιν ὡς ἀριθμοῦσα ἐπὶ πληθυσμοῦ $5^1/_2$ ἑκατομμυρίων.

Διδασκάλους	5,693
Μαθητὰς	299,000

Ἤτοι ἐπὶ 10 χιλ. κατοίκων μαθητὰς 543.

Ἡ Σερβία ἐπὶ 2,300,000 κατοίκων :

Δημοτικὰ σχολεῖα	1,105
Διδασκάλους	1,921
Μαθητὰς	85,887

Ἤτοι ἐπὶ 10 χιλ. κατοίκων μαθητὰς 447 καὶ σχολεῖα 5.

Ἡ Βουλγαρία ἠθέλησε κατὰ τὸ σύνηθες ν' ἀπατήσῃ τὸν πολιτισμένον κόσμον. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἰδιοποιήθη καὶ ἀνέμιξεν ἐντέχνως μετὰ τῶν βουλγαρικῶν σχολείων καὶ τὰ μουσουλμανικὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας καὶ τὰ τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων.

Παρουσιάζεται οὕτω ὡς ἔχουσα ἐπὶ πληθυσμοῦ 3,500,000:

Δημοτικὰ σχολεῖα	4,481
Διδασκάλους	8,329
Μαθητὰς	347,900

Ἡ ἀπάτη γίνεται κατάφωρος ἂν συγκριθῶσι τὰ ποσὰ τοῦτα πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἐξ ἀναμφισβητήτου ἀκριβείας, δημοσιευθέντα εἰς τὴν «Ἐθνικὴν Ἀγωγὴν» τῆς 15 Ἰουλίου ἐ. ἔ. Κατὰ ταῦτα οἱ πίνακες τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Βουλγαρικοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας—ὄχι οἱ προωρισμένοι διὰ τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς ἀπάτης—περιέχουν κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1899—1900.

Ἐθνικὰ δημοτικὰ σχολεῖα	2,981
Διδασκάλους	5,900
Μαθητὰς	244 107

Ἐκ τῶν ὁποίων ἐφοίτησαν μόνον 200,840, οἱ δὲ λοιποὶ 43,267 ἀπεχώρησαν διὰ λόγους κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδικαιολογήτους (;), ὥστε πρέπει νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τὸ ποσὸν τῶν 244,107.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀκριβῶν αὐτῶν ἀριθμῶν ἡ Βουλγαρία ἔχει κατ' ἀναλογίαν ἐπὶ 10 χιλ. κατοίκων: μαθητὰς 547 καὶ σχολεῖα 8 $^1/_2$. Δηλαδὴ ὑπολείπεται τῆς Ἑλλάδος, καθὼς ὑπολείπεται καὶ ἡ Ῥουμανία καὶ ἡ Σερβία. Ἂν δὲ προστεθῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ Σχολεῖά μας καὶ τὰ ἰδιωτικὰ (211 μετὰ 8,710 μαθητῶν) ἔχομεν κατ' ἀναλογίαν ἐπὶ 10 χιλ. κατοίκων μαθητὰς 761 καὶ σχολεῖα 13.

Ἀλλ' ἂν ἀκόμη ἀκριβέστερον ἐξετασθῇ τὸ σύστημα τῆς ἰδικῆς μας Ἐκπαιδεύσεως, θὰ εὑρεθῇ ὅτι τὰ νεογέννητα Ἑλληνικὰ Σχολεῖα, τὰ σφηνωμένα μεταξὺ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων καὶ τῶν Γυμνασίων, εἶνε κατ' οὐσίαν ἀνάλογα πρὸς τὰς ἀλλαχοῦ ἀνωτέρας τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, τόσῳ δὲ μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὰς δύο ἰδίως κατωτέρας τάξεις των ὡς συνέχειαν τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, καθόσον ὅλα σχεδὸν τὰ Δημοτικά μας Σχολεῖα εἶνε τετραετῆ, ἐνῷ πανταχοῦ εἶνε ἑξαετῆ, ἑπταετῆ, ἢ καὶ ὀκταετῆ. Συνεπῶς οἱ μαθηταὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων πρέπει νὰ καταλογίζωνται ὡς ἀνήκοντες κατ' οὐσίαν εἰς τὴν Δημοτικὴν Ἐκπαίδευσιν.

Προστιθεμένων λοιπὸν καὶ 12 χιλιάδων τοιούτων, ἔχομεν σύνολον μαθητῶν 210,000, ἤτοι κατ' ἀναλογίαν ἐπὶ 10 χιλ. κατοίκων μαθητὰς 810.

Οὕτω ἡ Ἑλλὰς ὑπερβαίνει μὲν κατὰ πολὺ τὰ τρία ἀντίζηλά της πολιτισμένα κράτη τῆς Ἀνατολῆς, ἔχει δὲ ἀκριβῶς διπλασίαν τὴν ἀναλογίαν τῶν μαθητῶν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Πορτογαλλίαν, κατόπιν τῆς ὁποίας τὴν ἐκατρακύλισεν ὁ Γάλλος εἰσηγητὴς μετὰ τόσης περιφρονήσεως.

Ἡ Πορτογαλλία μὲ πληθυσμὸν 5 ἑκατομμυρίων δὲν κατορθώνει νὰ παρατόξῃ εἰς τὰ θρανία τῶν ἑξακισχιλίων δημοτικῶν σχολείων της μαθητὰς περισσοτέρους τῶν 227,225!

Ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἡ πραγματικὴ εἶνε καὶ πρὸ τῆς Ἰταλίας ἀκόμη, ἡ ὁποία ἔχει ἐπὶ 10 χιλ. κατοίκων μαθητὰς 800.

Καὶ ὅμως περὶ τούτου οὐδεὶς ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ ἔχει ἀκριβῆ ἰδέαν. Ἂν ἀναζητήσῃ τις εἰς τὰς αὐθεντικὰς θεωρουμένας πηγὰς τῶν διεθνῶν σχολικῶν ἀντιγραφῶν, δὲν θὰ εὕρῃ οὔτε ἓν ποσὸν προσεγγίζον εἰς τὴν ἀλήθειαν, οὔτε δύο τῶν ἀνακριβῶν ποσῶν ὁμοιάζοντα μεταξύ των.

Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι ἐκ τῆς προσεχοῦς Σχολικῆς Ἐκθέσεως θὰ φωτισθῶσι καὶ οἱ ξένοι ὡς πρὸς τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

ΚΑΛΛΟΝΗ ΚΑΙ ΑΘΛΙΟΤΗΣ ΤΟΥ ΒΙΟΥ

(Κατὰ τὸν Παῦλον Ζανέ).

Ὁ μέγας γάλλος ζωγράφος *τῶν Ποιμένων τῆς Ἀρκαδίας*, Πουσσέν, θέλων νὰ παραστήσῃ ἐπὶ τῆς ὀθόνης τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, δεικνύει εἰς ἡμᾶς συνηγμένους περί τινα τάφον τὴν νεότητα, τὸ κάλλος καὶ τὸν ἔρωτα, ὅπως ἡ ἡμετέρα ψυχὴ γοητευθεῖσα κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν μαγευτικῶν τούτων ἀγαθῶν, συγκινηθῇ ἔτι μᾶλλον ἐκ τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα περιμένουσι τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, καὶ ἐκ τῆς ἀναποδράστου τύχης, τῆς ἑτοίμου οὔσης νὰ τὰ ἐξαφανίσῃ. Οὕτως ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ τοῦ κόσμου, ὅπου ἤλθομεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τοσούτους ἄλλους ἵνα συγκομίσωμεν τὰς ἀνθρωπίνας τέρψεις καὶ ἀθλιότητας καὶ μελετήσωμεν τὸ μυστικὸν τούτων, ἃς μᾶς ἐπιτραπῇ πρῶτον νὰ γοητευθῶμεν πρὸς στιγμὴν ὑπὸ τοῦ θεάματος παντὸς ὅ,τι ὑπάρχει ὡραῖον, λαμπρὸν καὶ ἐνεργὸν ἐν τῇ ἐφημέρῳ ταύτῃ ὑπάρξει, τὴν ὁποίαν διαπερᾷ καὶ ἐμψυχοῖ ἄλλη τις τῆς Θεότητος.

Οἱ ἄνθρωποι δὲν ὑπῆρξαν πάντοτε τόσον εὐαίσθητοι, ὅσον ἡμεῖς κατέστημεν διὰ τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν σκληρῶν δοκιμασιῶν τῆς

ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἀληθῶς καθ' ὅλους τοὺς χρόνους ἔκλαυσαν, ἀλλὰ καθὼς τὰ παιδία, μειδιάσαντες μετ' ὀλίγας στιγμάς, ἢ καθὼς ὁ νέος, τὸν ὁποῖον οὐδεμία ὀδύνη καταβάλλει καὶ ὅστις ἀναλαμβάνει μετὰ ζωηρότητος τὰς διακοπείσας παιδιάς του, τοὺς ἀγῶνάς του καὶ τοὺς ἔρωτάς του. Σημειωτέον ὅτι οὐδεμία φυλὴ ᾐσθάνθη τὸν ἔρωτα τῆς ζωῆς κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμόν, καθ' ὃν ὁ ἑλληνικὸς λαός. Ὁ ἀπαράμιλλος οὗτος λαός, ὅστις οὐδεμιᾶς δόξης ἐστερήθη, ὅστις ἐγνώρισε τὸ πολεμικὸν μεγαλεῖον, τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον, τὸ μεγαλεῖον τῆς νοήσεως, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν τεχνῶν, τὸ ἠθικὸν τέλος μεγαλεῖον, ἔζη πρὸς τούτοις ἐν χώρᾳ τὰ μάλιστα ὑπὸ τῆς φύσεως εὐνοηθείσῃ. Ἡ θάλασσα καὶ τὰ ὄρη, οἱ γόνιμοι λόφοι καὶ αἱ πεδιάδες, ὁ κυανοῦς οὐρανός, ὅλαι αἱ καλλοναὶ καὶ ὅλα τὰ πλούτη τῆς φύσεως προσεφέροντο εἰς τὴν θεωρίαν του καὶ ἐβοήθουν τὴν ἐνεργητικότητά του. Ἤτο πλήρης χαρᾶς, πλήρης φαιδρότητος καὶ ὑπερηφανείας, αἱ δὲ πράξεις του ὅπως καὶ τὰ ἔργα του φαίνονται ἀπαστράπτοντα ἐξ ἀθανάτου νεότητος.

Τοιαύτη εἶνε ἡ εἰκὼν τῆς πρώτης ἐκστάσεως καὶ τοῦ πρώτου ἐνθουσιασμοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος δοκιμάζει ἀπέναντι τῆς ζωῆς, ὅταν αἰσθάνηται εἰσέτι τὰς δυνάμεις του πλήρεις καὶ ἀκεραίας καὶ δὲν ἔχει ταπεινωθῆ ὑπὸ τῆς τύχης καὶ τῆς ἡλικίας. Εἶνε δὲ πολὺ φυσικὸν νὰ χαίρῃ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὰ ἀγαθά, ἅπερ ὀφείλει εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν, καὶ ἐὰν ἡ πρώτη αὐτοῦ φωνὴ εἶνε φωνὴ ὀδύνης, ὁ πρῶτος αὐτοῦ λόγος πρέπει νὰ εἶνε λόγος χαρᾶς καὶ ἀκουσία τις εὐχαριστία εἰς Ἐκεῖνον, ὅστις τὸν ἐδημιούργησε.

Τὸ πρῶτον ὅπερ ἐκπλήσσει τὸν θαυμαστὴν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἶνε ἡ καλλονὴ τοῦ θεάτρου, εἰς ὃ ὁ βίος οὗτος δρᾷ καὶ ἀναπτύσσεται. Ἡ γυμνὴ γῆ, εἰς ἣν γυμνὸς ἐρρίφθη ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν μελαγχολικὴν ἔκφρασιν τοῦ Πλινίου, φαίνεται τόπος μαγευτικός, ὅπου τὰ πάντα εἶνε διατεθειμένα πρὸς τέρψιν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ. Ἔδαφος στερεόν, ὑποβαστάζον τοὺς πόδας τοῦ ἀνθρώπου, διαυλακούμενον ὑπὸ διαυγῶν ῥευμάτων· πεδιάδες, ἐν αἷς ἐκτείνονται πόλεις καὶ χωρία· ὄρη πρὸς προφύλαξιν αὐτῶν· ὁ ἥλιος, ὅπως φωτίζῃ τὰ ἔργα ἡμῶν καὶ θερμαίνῃ τὸ αἷμα· τὸ μειλίχιον ἀμυδρὸν φῶς τῆς νυκτός, ὅπως προσκαλῇ ἡμᾶς εἰς τὴν μελέτην τοῦ στερεώματος ἢ τὴν ἀνάπαυσιν. Τοιαῦτα εἶνε τὰ θαυμάσια, ἅπερ παρουσιάζει ἡ κατοικία τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν ᾠκοδόμησεν ἡ αἰωνία χεὶρ εἰς ἄγνωστον χρόνον, ὅπως ἡμέραν τινὰ λαμπρυνθῇ καὶ διακοσμηθῇ ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ὡραιοτέρου ἐκείνης δημιουργήματος. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ κατοικεῖ ὁ ἄνθρωπος περιεστοιχισμένος ὑπὸ ἀναριθμήτου πλήθους ὄντων ἐμψύχων, ἅπερ διαδίδουσι πανταχοῦ τὴν κίνησιν καὶ τὴν ποικιλίαν, ἕρπουσι, βαδίζουσι, τρέχουσι, πετῶσι, θέλγουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν φαντασίαν διὰ τῶν καταπληκτικῶν ἀντιθέσεων τῶν μορφῶν των, τῶν χρωμάτων των, τῶν ἐνστίκτων των καὶ τῶν παθῶν των. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν ἀμετρήτων τούτων εἰδῶν τῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα πληροῦσι τὸ ὕδωρ, τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανόν, ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀπομεμονωμένον, καὶ ὅσον ἀνώτερος καὶ ἂν εἶνε τούτων διά τε τὸ λογικὸν καὶ τὸν προορισμόν του, ἀγαπᾷ νὰ αἰσθάνηται περὶ αὐτὸν τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν. Ἡ γῆ δὲν εἶνε δι' αὐτὸν ἔρημος κατοικία, δὲν εἶνε Θηβαΐς. Εἶνε πόλις ἀπέραντος, ὅπου ἀπειρία ὄντων ἐργάζονται καὶ θορυβοῦσιν· εἶνε θέατρον, ὅπου ἀδιαλείπτως παριστάνεται ἓν ἄπειρον δρᾶμα, τοῦ ὁποίου ἡ ἑνότης μᾶς λανθάνει, καὶ ἡ ὑπόθεσις διεξάγεται καθὼς ἐν τῷ μέσῳ μυρίων διασταυρουμένων ἐπεισοδίων πρὸς λύσιν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἐννοεῖ. Τὸ ὡραῖον καὶ τὸ εὐάρεστον ἑνοῦνται πανταχοῦ μετὰ τοῦ ὠφελίμου, ὅπως διακοσμῶσιν, εὐφραίνωσι καὶ συντηρῶσιν ἡμᾶς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ μὴ ὠφέλιμον λαλεῖ εἰς τὴν φαντασίαν καὶ εἰς τὴν καρδίαν· καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγονοι βράχοι, καὶ αὐτὰ τὰ γιγάντεια καὶ χιονοσκεπῆ ὄρη, ἅπερ ἀνθρώπινος ποὺς δὲν ἐπάτησεν, εἰσὶν ἡ ἔκπληξις τῆς ἡμετέρας ἀδυναμίας καὶ ἡ καταθλιπτικὴ μαρτυρία ἀνυπολογίστου τινὸς δυνάμεως.

Ἐπὶ τοῦ θεάτρου τούτου ἐξελίσσεται ὁ ἀνθρώπινος βίος, ὅστις μεταξὺ δύο λέξεων, πάντοτε τῶν αὐτῶν, τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου, ποικίλλει ἐπ' ἄπειρον κατὰ τὰς ἀναριθμήτους παιδιὰς τῆς τύχης. Διὰ τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων ἡ βάσις καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ βίου ἐγκεινται εἰς τὰ συμβεβηκότα, ὑφ' ὧν οὗτος πληροῦται, εἰς τὴν ὑγείαν καὶ τὴν νόσον, εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἢ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς τὰς ἀλλαγὰς τοῦ τόπου ἢ τῆς θέσεως, εἰς τὴν ἡλικίαν, εἰς τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, εἰς τὰς περιηγήσεις, τὰς διασκεδάσεις, τὰ πλήγματα τῆς τύχης, εἰς πάσας τέλος τὰς περιπετείας, αἱ ὁποῖαι δίδουσιν εἰς ἡμᾶς ἀφορμὴν νὰ λέγωμεν, ὅτι τὸ πεπρωμένον εἶνε τυφλόν, καὶ αἱ ὁποῖαι φαίνονται διανεμημέναι ὑπὸ τῆς ἀμερίμνου ἰδιοτροπίας ἀδιαφόρου τινὸς θεότητος. Ἡ παιγνιὰ δ' αὕτη τῶν συμβεβηκότων εἶνε ψυχαγωγικὴ διὰ τὴν φαντασίαν. Παρίσταταί τις εἰς τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ βίον ὡς εἰς θεατρικὴν παράστασιν, τῆς ὁποίας τὴν καταστροφὴν ἀγαπᾷ νὰ λησμονῇ.

Ἡ ποικιλία τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κατὰ τὰ φαινόμενα καὶ συμβεβηκότα εἶνε αἰτία τοῦ ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἔχει ἱστορίαν, ὅτι οἱ λαοὶ ἔχουσι τὴν ἱστορίαν των, ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἔχουσι τὴν ἱστορίαν των καὶ ὅτι τέλος ἕκαστος ἡμῶν ἔχει τὴν ἰδικήν του. Ἂς σκεφθῇ τις πρὸς στιγμὴν ποῖον ἔκτακτον καὶ μοναδικὸν προνόμιον εἶνε διὰ τὸ ἀνθρώπινον πλάσμα τὸ νὰ ἔχῃ τὴν

ἱστορίαν του. Εἰς τὴν φυσικὴν διάταξιν τῶν ὄντων ὑπάρχουσι βεβαίως ἰδιάζοντά τινα φαινόμενα, ἅπερ καθ' ἑαυτὰ δὲν ἔχουσι καμμίαν ἀξίαν, εἶνε ἁπλῆ ἔκφρασις τῶν φυσικῶν νόμων· ἔχουσι δὲ ἀξίαν μόνον καθ' ὅσον σχετίζονται πρὸς τοὺς γενικοὺς νόμους τοῦ σύμπαντος. Οὐδὲν ὡραιότερον τῆς κατασκευῆς μιᾶς κυψέλης μελισσῶν· ἀλλ' ὅταν αὕτη ἐκλείψῃ, ποίαν ἐπιρροὴν θὰ ἔχῃ ἡ ἀπώλεια αὐτῆς εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς φύσεως; Ἄλλαι κυψέλαι καὶ ἄλλαι μέλισσαι θὰ διαδεχθῶσιν ἐκείνας, καὶ ἡ ἀθάνατος γονιμότης τῆς ζωῆς θὰ παράγῃ ἀδιακόπως νέας μορφάς, ἀδιαφοροῦσα περὶ ἑκάστης ἰδίᾳ τούτων καὶ λησμονοῦσα οὕτως εἰπεῖν ταύτας καθ' ὅσον τὰς ἀντικαθιστᾷ. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἕκαστον ἄτομον ἔχει καθ' ἑαυτὸ τὴν ἀξίαν του· αἱ ἰδιαίτεραι αὐτοῦ πράξεις ἔχουσιν ἐν ἑαυταῖς ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα. Ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου εἷς ἄνθρωπος, ἓν ἄτομον, ὁ μέγας Ἀλέξανδρος. Οὗτος ἦρε τόσας νίκας· μετέφερε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀναμίξας τὴν Ἀνατολὴν μὲ τὴν φύσιν, καταπλήξας τὸν κόσμον διὰ τῆς μεγαλοψυχίας του, λογισθεὶς ὡς θεὸς καὶ ἀποθανὼν τριακοντούτης. Ἰδοὺ πράξεις ἀποτελοῦσαι μέρος τῆς ἱστορίας τῶν γεγονότων τοῦ κόσμου· ἓν ἄτομον, ἐν ὃν προσέθεσέ τι ἐξ ἑαυτοῦ ἐν τῇ καθολικῇ ἀναπτύξει τῶν ὄντων. Πίπτει εἷς λίθος, ἀλλ' εἶνε γεγονὸς ἀσήμαντον, δὲν ἔχει ὄνομα, δὲν χρονολογεῖται· ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Καίσαρος ἔχει χρονολογίαν οὐχὶ μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν αὐτῇ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ σύμπαντος. Οἱ αἰῶνες καὶ τὰ ἔτη δὲν διακρίνονται εἰμὴ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ συμβεβηκότων.

Ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου βίου διαιρεῖται εἰς πολλὰς πράξεις, τὰς ὁποίας ὀνομάζομεν ἡλικίας· ἡ πεῖρα δὲ ὅλων τῶν χρόνων ἀνεγνώρισεν ἐν γένει τέσσαρας τούτων· τὴν παιδικήν, τὴν νεανικήν, τὴν ὥριμον ἢ ἀνδρικὴν καὶ τὴν γεροντικήν. Εἶνε δὲ ζήτημα πολλάκις συζητηθὲν περὶ τοῦ ποία τῶν τεσσάρων ἡλικιῶν εἶνε ἡ εὐτυχεστέρα, καὶ φαίνεται ὅτι ἡ προτίμησις κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποδίδεται εἰς τὰς δύο πρώτας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν δευτέραν, τὴν νεανικήν. Ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι ἑκάστη ἡλικία ἔχει τὸ ἴδιον ἑαυτῆς εἶδος εὐτυχίας. Πολλοὶ ἀποφαίνονται ὅτι οὐδὲν εὐτυχέστερον τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἀλλὰ τίς θὰ ἤθελε νὰ μένῃ πάντοτε παῖς; «Τίς θὰ συγκατετίθετο, λέγει φιλόσοφός τις, νὰ ἔχῃ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν τὴν διάνοιαν καὶ τὸ λογικὸν ἑνὸς παιδίου, παραδιδόμενος εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς ἡδονάς, τὰς ὁποίας νομίζει ὡς τὰς εὐαρεστοτέρας εἰς ταύτην τὴν ἡλικίαν;» Ἡμεῖς, οἵτινες φθονοῦμεν πολλάκις τὴν εὐτυχίαν τῶν παίδων καὶ ἀναλογιζόμεθα μετὰ λύπης τὴν παρελθοῦσαν δι' ἡμᾶς ἐκείνην εὐτυχίαν, δὲν παύομεν ἐν τούτοις νὰ βλέπωμεν μετὰ θλίψεως παρατεινομένην εἰς τὰ μικρὰ ἐκεῖνα ὄντα τὴν παιδικὴν ἡκικίαν καὶ νὰ οἰκτείρωμεν αὐτὰ ὡς ἀγνοοῦντα τὴν δυστυχίαν των. Ἡ ἀθωότης ἐκείνη, ἡ ἀμεριμνησία, τὸ ἀκαταλόγιστον μᾶς φαίνεται τὸ χείριστον τῶν κακῶν. Τόσον εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ εὐτυχία δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἡδονὴν ἢ τὴν ἀπουσίαν τῆς θλίψεως, ἀλλ' εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰδιαζούσης τῷ ἀνθρώπῳ ἐνεργητικότητος· διὰ τοῦτο, ἐνῷ ἐπευφημοῦμεν τὴν ἀφελῆ εὐτυχίαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας, δὲν ποθοῦμεν πραγματικῶς αὐτὴν καὶ δὲν θὰ συγκατατιθέμεθα νὰ ἀρχίσωμεν αὐτὴν ἐκ νέου. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν. Οἱ νέοι ἀγαπῶσι σχεδὸν τὰ αὐτὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα καὶ οἱ ὥριμοι ἄνδρες, ἂν καὶ οὐχὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· αἱ γνώσεις δὲ καὶ αἱ ἰδέαι αὐτῶν εἶνε σχεδὸν αἱ αὐταὶ καὶ αἱ τῆς ὡρίμου· ἡ διαφορὰ τοὐλάχιστον δὲν εἶνε τόσῳ μεγάλη, ὅσῳ αἱ τῶν δύο προηγουμένων ἡλικιῶν. Ἀλλ' ὁ νέος πλεονεκτεῖ κατὰ τοῦτο τοῦ ὡρίμου ἀνδρός, ὅτι τὰ πάθη του καὶ τὰ αἰσθήματά του εἶνε ἐν ὅλῃ τῇ ζωηρότητι καὶ δροσερότητι αὐτῶν, καὶ ὅτι τὰ ἀντικείμενα παρίστανται εἰς αὐτὸν ὅλως καινοφανῆ καὶ φαιδρά. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέλλον εἶνε εἰς αὐτὸν ἀνοικτόν, ἡ ἐλπὶς κατέχει ὅλην αὐτοῦ τὴν καρδίαν καὶ διαχέει εἰς τὰς σπανίας αὐτοῦ θλίψεις χαρὰν ἑτοίμην πάντοτε νὰ ἐκραγῇ. Ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει οὔτε τὰ ἐμπόδια οὔτε τὰς ἀνάγκας, εὐκόλως ἀναφαίνεται γενναῖος καὶ τολμηρός· ἐπειδὴ δὲ ὀλίγον ἔχει ἀπατηθῆ, πιστεύει καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὰ πράγματα. Μεταξὺ δὲ τῆς δουλείας τοῦ σχολείου ἢ τοῦ γραφείου καὶ τοῦ ἐργαστηρίου καὶ τῆς δουλείας τῶν μεριμνῶν καὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ οἰκογενειάρχου ἢ τοῦ οἰκοδεσπότου, ὑπάρχει ἐν γένει διὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν χρόνος τις ἐλευθερίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μακρός, καθ' ὃν ὁ νέος γνωρίζει τὰς τέρψεις τῆς ἀνεξαρτησίας χωρὶς νὰ ἔχῃ εἰσέτι τὸ βάρος τῆς εὐθύνης. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ αἴγλη ἐκείνη τῆς ζωῆς καὶ ὁ ὀργασμὸς τῶν αἰσθημάτων καὶ παθῶν, τὸν ὁποῖον ὁ Βοσσουέτος εὐγλώττως παραβάλλει πρὸς τὸ κόχλασμα γλεύκους.

Ἀλλ' ἡ ἡλικία τῆς ἡδονῆς ἀπέρχεται, καὶ ἄρχεται ὁ σεβαρὸς βίος. Μέχρι τοῦδε τὰ φρονήματα τοῦ νεανίου ἦσαν ἁπλᾶ θέματα πρὸς συζήτησιν τοῦ πνεύματος· πρέπει ἤδη ταῦτα νὰ γείνωσι πεποιθήσεις διὰ τὴν ψυχὴν καὶ δεσμοὶ διὰ τὴν ἀγωγήν· τὰ αἰσθήματά των ἐστηρίζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῆς φαντασίας, καὶ αἱ φιλίαι του καθὼς καὶ οἱ ἔρωτές του ἦσαν παίγνια τῆς φαντασίας μᾶλλον ἢ ἀνάγκαι τῆς καρδίας. Αἱ μετὰ τοῦ κόσμου σχέσεις του ἦσαν μόνον τέρψεις ἢ δυσαρέσκειαι στιγμιαῖαι καὶ παροδικαί·

ἤδη δὲ καθίστανται δεσμοὶ καὶ ὑποχρεώσεις τὰς ὁποίας δὲν δύναταί τις νὰ ἀποτινάξῃ ἀκινδύνως, καὶ τῶν ὁποίων τὸ βάρος ὁσημέραι καθίσταται βαρύτερον. Τὰ συμφέροντα, αἱ ἀνάγκαι, αἱ ἀντιζηλίαι, τὰ πάντα αὐξάνονται περὶ τὸν ὥριμον ἄνδρα, καὶ τὸν περικυκλοῦσιν ἄκανθαι καὶ τάφροι ἐκεῖ ὅπου ὁ νέος δὲν ἔβλεπεν εἰμὴ πεδιάδας ἀνοικτὰς καὶ λειμῶνας ἀνθεσιφύτους. Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη διὰ νὰ γείνῃ ἀνήρ, καὶ μένει ἐλλιπὴς ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει φθάσει εἰς τὸ πλῆρες τῶν δυνάμεών του. Οὐδὲν τὸ γελοιότερον νέου αἰωνίου, ὅστις φέρει δυσαναλογίαν τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἀτέλειάν τινα καὶ ἔλλειψιν ἀξίας· ἔχει μὲν ἡ ὡριμότης τῆς ἡλικίας ὀλιγωτέραν χάριν καὶ κάλλος ἢ ἡ νεότης, ἀλλ' ἔχει περισσοτέραν ἠθικὴν δύναμιν καὶ εὐγένειαν. Αὕτη μὲν θέλει καὶ ἐνεργεῖ, ἐκείνη δὲ ἡ νεότης περιορίζεται εἰς σχέδια καὶ ἐπιχειρήσεις. Ὁ μὲν νέος εἶνε μᾶλλον θεατὴς τοῦ κόσμου, ὁ δὲ ἀνὴρ δρᾷ ἐν αὐτῷ. Καὶ ἡ μὲν παιδικὴ ἡλικία ἀγνοεῖ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου καὶ δι' αὐτὸ ἀδιαφορεῖ· ἡ δὲ νεανικὴ τὰ γιγνώσκει καὶ δι' αὐτὸ ἐνδιαφέρεται, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λαμβάνῃ μέρος· ἡ δὲ ἀνδρικὴ ἀναμιγνύεται εἰς αὐτὰ καὶ τὰ μεταποιεῖ. Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν δύναμίν της καὶ τὸ μεγαλεῖον της εἶνε ἡ εὐθύνη· εἶνε ἡ ἡλικία τῆς ἐργασίας, τῆς πάλης, τῆς δοκιμασίας, τῶν ὀδυνῶν καὶ τῶν μεγάλων ἀποφάσεων· εἶνε ἡ πραγματικὴ ἡλικία τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐὰν λοιπὸν ἡ εὐτυχία δὲν ἔγκηται ἐν τῇ ἀπολαύσει, ἀλλ' ἐν τῇ κατοχῇ τῶν πραγματικῶν ἀγαθῶν, τί μεῖζον ἀγαθὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὸ νὰ εἶνε πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ εἶνε;

Ἀλλὰ τί νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς γεροντικῆς ἡλικίας; Τί νὰ προσθέσῃ εἰς τὰς ὡραίας καὶ περιπαθεῖς σελίδας τοῦ περὶ γήρατος συγγράμματος τοῦ Κικέρωνος, εἰς ἐκείνην τὴν εὐφυᾶ ἀπολογίαν τῆς ἥκιστα ἐπιθυμητῆς ἡλικίας καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὸ τέρμα εἰς τὸ ὁποῖον ὁσημέραι μᾶς πλησιάζει; Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον αἰσθήματα ἄξια θαυμασμοῦ διὰ τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν. Εἶχον γνωρίσει καὶ εἶχον παραστήσει φιλοκάλως τὸ ἠθικὸν καὶ ποιητικὸν αὐτοῦ κάλλος μετὰ τοῦ χαρακτηρίζοντος αὐτοὺς ἰδεώδους. Οἱ νεώτεροι ὅμως ὡμίλησαν περὶ τούτου μετὰ ὀλιγωτέρας συμπαθείας. Περιφανὴς συγγραφεὺς τῶν ἡμερῶν μας ἀφῆκε σελίδας περὶ τοῦ γήρατος πλήρεις πικρίας· δεικνύει μόνον τὰς μελανὰς καὶ λυπηρὰς αὐτοῦ ὄψεις. Ἔκρινεν ἴσως τὸν ἀνθρώπινον βίον κατὰ τὸ ὑπόδειγμα μόνον τοῦ ἰδίου αὐτοῦ βίου. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ ἀπεγοητευμένου αὐτοῦ βίου δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὸ ὡραῖον γῆρας τῶν ἀρχαίων, ὅπερ, ἀφοῦ εἶχεν ἐξασκήσει εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους τὰς εὐγενεστέρας αὐτοῦ δυνάμεις, ἀνεπαύετο σεμνοπρεπῶς ἐν τῇ γλυκείᾳ σχέσει τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς φιλίας, ἐν τῇ καλλιεργείᾳ τῶν ἀγρῶν καὶ ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς μελέταις.

Ἀλλ' οἱονδήποτε καὶ ἂν εἶνε τὸ εἶδος τῆς ἰδιαζούσης εἰς ἑκάστην ἐποχὴν τοῦ βίου εὐτυχίας, ἐκεῖνο, ὅπερ πρὸ πάντων εἶνε ἄξιον θαυμασμοῦ, εἶνε ἡ διαδοχὴ καὶ ἡ ἑρμηνεία τῶν εὐτυχιῶν τούτων. Ἑκάστη ἔχει τὰ θέλγητρά της καὶ τὴν καλλονήν της, τὸ δὲ γῆρας, ὅταν εἶνε τὸ προϊὸν τῆς σωματικῆς καὶ ἠθικῆς ὑγείας τῶν προηγουμένων τριῶν, ὁμοιάζει πρὸς τὸ λυκόφως ὡραίας ἡμέρας. Λησμονήσατε πρὸς στιγμὴν τὴν λύπην· λησμονήσατε τὴν νόσον καὶ τὴν πτωχείαν· λησμονήσητε τὸν θάνατον ἐὰν δύνασθε· ποῖον ὡραιότερον ποίημα ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ ἡ φαντασία ἢ τὸ ποίημα τοῦτο, ὅπερ ἄρχεται μὲν διὰ τῶν ἀφελῶν καὶ μειδιωσῶν παιγνιῶν τῆς παιδικῆς ἡλικίας, περιπλέκεται μεταξὺ τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐλπίδων τῆς νεανικῆς, ἀναπτύσσεται διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν ἀγώνων τῆς ὡρίμου καὶ περατοῦται μὲ τὰς ἀναμνήσεις καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ γήρατος.

Τὸ συμπέρασμα τῶν ὅσων εἴπομεν εἶνε ὅτι τὰ πάντα φωνάζουσιν, ὅτι ὁ βίος εἶνέ τι ἀγαθόν. Δὲν εἶνε μικρὸν ἀγαθὸν νὰ βλέπῃ τις τὸ φῶς τοῦ οὐρανοῦ, νὰ ἀναπνέῃ τὸν τροφοδότην ἀέρα, νὰ θέλγῃ τὰς αἰσθήσεις του διὰ τῶν ἀρωμάτων καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν χλοαζουσῶν πεδιάδων, νὰ ἀπολαύῃ τῆς μουσικῆς, τῶν θεαμάτων, τῶν παιδιῶν καὶ ὅλων τῶν διασκεδάσεων, τὰς ὁποίας ἕκαστος δύναται νὰ παρέχῃ εἰς ἑαυτὸν ἄνευ τινὸς ζημίας. Ἀλλὰ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα, λέγουσί τινες, εἶνε παροδικά, εἶνε ἐφήμερα. Ναί· ἀλλὰ διαρκούσης τῆς ζωῆς ταύτης τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ἔχουσι τὴν ἀξίαν των. Τὸ ἔντομον, τὸ καλούμενον ἐφήμερον, διαρκεῖ κατὰ τὸ διάστημα μιᾶς μόνον ἡμέρας· καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἶνε εὐτυχές, ἀναπνέει, ἀπολαύει, πετᾷ εἰς τὸν ἀέρα εὐφρόσυνον καὶ αἰνοῦν τὸν Θεόν. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ αἰνῇ ὡσαύτως τὸν Θεὸν τὸ ὄν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ὁ δημιουργός του οὐχὶ μόνον τὰ παροδικὰ ταῦτα ἀγαθά, τῶν ὁποίων μετέχει ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ζῴων, ἀλλὰ καὶ τὰ μόνιμα καὶ αἰώνια ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας, καὶ τὸ ὁποῖον ἐπλάσθη, ὅπως μετέχῃ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ νοεροῦ φωτός, εἰς τὸ ὁποῖον τέλος ἐπέτρεψε νὰ ζητήσῃ νὰ τὸν μιμηθῇ, νὰ γείνῃ εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀνυψωθῇ εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ τῶν δύο πτερύγων τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀγνότητος; Τὸ ἀγαπᾶν, τὸ προσεύχεσθαι, τὸ ᾄδειν εἶνε ἀγαθά, ἅπερ ἀποθνήσκων τις ποθεῖ· εἰς ταῦτα προσθέσατε τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἀγαθὰ τῆς νεότητος, ὑγεία, τέρψις, ἔρως· ἀγαθὰ τῆς ὡρίμου ἡλικίας, ἐπιστήμη, δόξα, ἀρετή· ἀγαθὰ τοῦ γήρατος, σύνεσις· ἀνάμνησις ἡσυ-

χία, φανῆτε, φανῆτε ἐν τῇ αἴγλῃ καὶ καλλονῇ σας καὶ δότε εἰς ἡμᾶς τὸν ἔρωτα ἐκεῖνον τῆς ζωῆς, ἄνευ τοῦ ὁποίου εἶνε ἀδύνατον νὰ ζήσωμεν καλῶς. Ἡ Ἁγία Γραφὴ διηγεῖται ὅτι ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, εὗρεν ὅτι τὸ ἔργον του ἦτο καλόν. «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν».

(Ἕπεται συνέχεια)

Ἐν Σύρῳ.

Δ. Μαρινος

ΑΙ ΕΠΙ ΠΡΟΑΓΩΓΗι ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

Τώρα ὁπότε πλῆθος τριτοβαθμίων καὶ δευτεροβαθμίων δημοδιδασκάλων ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος συνῆλθον ἐν Ἀθήναις, ἵνα ὑποστῶσι τὰς ἐπὶ προαγωγῇ τοῦ βαθμοῦ των ἐξετάσεις ἐν τῷ Διδασκαλείῳ, νομίζομεν ἐπίκαιρον νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, τὸ ὁποῖον τόσον ἀπασχολεῖ τοὺς σχόντας τὴν ἀτυχίαν νὰ μὴ τύχωσι τοῦ πρώτου βαθμοῦ ὅτε ἔδιδον ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις.

Ἐλέχθη ποτὲ περὶ καταργήσεως τῶν διαφόρων βαθμῶν τῶν δημοδιδασκάλων ἀλλὰ κατόπιν ἀφέθη τὸ ζήτημα τοῦτο ἀσυζήτητον ὡς ἂν ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἐπιδέχεται οὐδεμίαν συζήτησιν, οὐδὲ μεταβολήν, οἱ δὲ δημοδιδάσκαλοι οἱ διακρινόμενοι εἰς διαφόρους βαθμοὺς καὶ σὺν τούτοις ὁ ἀνώτερος ἢ κατώτερος μισθὸς αὐτῶν, νὰ διαιρῶνται εἰς εὐνοουμένους καὶ μὴ ὑπὸ τῆς τύχης ἢ ὑπὸ τῆς πολιτείας, ὅπως θέλετε ἐκλάβετε τὸ πρᾶγμα.

Εἷς πρωτοβ. δημοδιδάσκαλος λαμβάνει μισθὸν ἑκατὸν πεντήκοντα δραχ. καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα κατόπιν διετοῦς δημοσίας ὑπηρεσίας νὰ διευθύνῃ σχολεῖον μεταξὺ κατωτέρων κατὰ βαθμὸν δημοδιδασκάλων εἷς δὲ τριτοβ. λαμβάνει μισθὸν ἑκατὸν δρχ. καὶ δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ διευθύνῃ σχολεῖον, ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ σχολείῳ ὑπηρετῶσι καὶ ἄλλοι δημοδιδάσκαλοι ἀνώτεροι κατὰ βαθμόν. Ἴσως εἴπῃ τις: διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγένοντο αἱ προαγωγικαὶ ἐξετάσεις, ἵνα οἱ ἱκανοὶ δημοδιδάσκαλοι, ἂν τὸ πρῶτον δὲν ἔτυχον τοῦ πρώτου βαθμοῦ, δύνανται κατόπιν δι' ἐξετάσεων νὰ βελτιῶσιν αὐτόν. Διατί πολλοὶ τοιοῦτοι δημοδιδάσκαλοι δὲν ὑφίστανται τοιαύτας ἐξετάσεις, ἀφίνομεν νὰ πραγματευθῶμεν τὸ ζήτημα τοῦτο ἄλλοτε, ἂν καὶ ὅλοι οἱ δημοδιδάσκαλοι οἱ ἐξελθόντες τῶν νέων Διδασκαλείων ἐκτελοῦσι πολὺ καλὰ τὸ καθῆκόν των καὶ εἶνε, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν, πάντες ἴσοι ὑπὸ ἔποψιν γνώσεων καὶ ἱκανότητος· τώρα δέ, προδιατεθειμένοι νὰ ἀκούσωμεν καὶ τὴν ἐναντίαν γνώμην, θὰ καταδείξωμεν ὁποίων κακῶν αἴτιοι γίνονται διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν οἱ τοιαύτας προαγωγικὰς ἐξετάσεις ὑφιστάμενοι δημοδιδάσκαλοι καὶ κατὰ πόσον μετεβλήθησαν οἱ χθὲς τριτοβ. ἢ δευτεροβ. σήμερον δὲ προαχθέντες εἰς πρωτοβαθμίους.

Λέγων ὅτι κακῶν αἴτιος γίνεται εἷς δευτεροβ. ἢ τριτοβ. δημοδιδάσκαλος μέλλων νὰ καλλιτερεύσῃ τὸν βαθμόν του, ἐννοῶ τὰ ἑξῆς. Εἷς τοιοῦτος δημοδιδάσκαλος διὰ νὰ ὑποστῇ ἐκ νέου ἐξετάσεις καὶ μάλιστα νὰ δημιουργήσῃ καὶ καταρτίσῃ ἑαυτὸν ἱκανόν, ἄνευ οὐδεμιᾶς παρ' οὐδενὸς παιδαγωγικῆς διδασκαλίας, ἵνα τύχῃ τοῦ πρώτου βαθμοῦ, ἀνάγκη νὰ ὑποβληθῇ εἰς μελέτας καὶ κόπους ὑπερανθρώπους κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς ὑπηρεσίας του, εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τοὺς μαθητάς του, οἵτινες παρὰ τοῦ νέου τούτου ἀνομορφωτοῦ, τοῦ πλήρους σφρίγους καὶ δράσεως περιμένουσι νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ νάματα τῆς διδασκαλικῆς του σοφίας. Ὁποία ὅμως εἰρωνεία διὰ τὴν Ἐκπαίδευσιν! Τοῦ νεαροῦ ἐκείνου δημοδιδασκάλου τὸ ἰδεῶδες καὶ ὁ πόθος εἶνε πῶς νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προαγωγὴν τοῦ βαθμοῦ του καὶ δι' αὐτοῦ τὴν ἐκ τεσσαράκοντα δραχ. αὔξησιν τοῦ μισθοῦ· πρὸς πραγμάτωσιν δὲ αὐτῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς μελέτης καὶ ὅλη ἡ διάνοιά του εἶνε προσηλωμένη ἐπ' αὐτῆς καὶ μόνον.

Ἀρχίζει λοιπὸν ἡ μελέτη, ἀλλὰ κατὰ ποίας ὥρας πρέπει νὰ γείνῃ αὕτη; Αἱ σχολικαὶ ὧραι διὰ τὸν δημοδιδάσκαλον εἶνε ἀπὸ τῆς 8-12 π.μ. καὶ ἀπὸ τῆς 2-4 ἢ καὶ 5 μ.μ. ἐναπομένουσι λοιπὸν αἱ λοιπαὶ ὧραι, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ διαθέσῃ πρὸς μελέτην διὰ τὴν προαγωγήν, πρὸς προπαρασκευὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν διδασκομένων μαθημάτων τῆς ἡμέρας καὶ πρὸς ἀνάπαυσίν του. Ἀλλὰ δι' ὅλα ταῦτα βεβαίως δὲν ἀρκοῦσιν αἱ ὧραι αὗται. Τί λοιπὸν γίνεται; Θυσιάζονται αἱ ὧραι τῆς προπαρασκευῆς τῶν μαθημάτων καὶ αἱ σχολικαί, οὐχὶ βεβαίως καὶ τῆς ἀναπαύσεως, διότι πᾶς τις δὲν ἐπιθυμεῖ τὸν κλονισμὸν τῆς ὑγείας του, ἵνα κατὰ τὰς ὥρας ταύτας γείνῃ ἡ μελέτη τῆς προαγωγῆς.

Βλέπετε λοιπὸν κατὰ τὰς ὥρας τοῦ μαθήματος τὸν δευτεροβ. ἢ τριτοβ. δημοδιδάσκαλον ἐπὶ τῆς διδασκαλικῆς τραπέζης νὰ κρατῇ τὴν κεφαλήν του ὑπεράνω τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ νὰ κατατρώγῃ αὐτὴν διὰ τῆς μελέτης, τοὺς δὲ μαθητάς του ἀντιγράφοντας αἰωνίως ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τὸ μάθημά των ἢ γράφοντας τὰς τέσσαρας πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς. Καὶ ἂν πληρωθῶσι τὰ ἀβάκια γραμμάτων ἢ ἀριθμῶν, σβύσιμον καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς. Ἔστιν ὅτε ὁ δαιμονιώδης θόρυβος τῶν μαθητῶν ἐγείρει τὸν δημοδιδάσκαλον ἵνα κτυπήσῃ τὴν παιδαγωγικήν του ῥάβδον ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ἐπιβάλῃ σχετικὴν σιωπὴν διὰ νὰ συνεχίσῃ κατόπιν τὸ ἔργον του τόσον αὐτὸς ὅσον καὶ οἱ μαθηταί του. Ἂν ὁ προπαρασκευασθεὶς τριτοβ. ἢ δευτεροβ. δημοδιδάσκαλος δὲν προαχθῇ, ἀρχίζει καὶ πάλιν ἐκ νέου ἡ τακτικὴ αὕτη, μέχρις ὅτου ἢ προαχθῇ ἢ παραιτηθῇ τῶν μαρτυρικῶν τούτων ἐξετάσεων, τῶν λεγομένων προαγωγικῶν, ἐλεεινολογῶν τὴν διδασκαλικήν του τύχην, ἥτις ὡς ἀποτέλεσμα θὰ ἔχῃ τὴν κακὴν ὑπόληψιν πρὸς τὸ ἐπάγγελμά του καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν.

Τώρα ἐρωτήσατε τὸν δημοδιδάσκαλον ἐκεῖνον, ὅστις προήγαγε τὸν βαθμόν του, κατὰ πόσον μετεβλήθη ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐγένετο πρωτοβ. ἢ κατὰ πόσον θὰ φανῇ ὠφέλιμος εἰς τοὺς μαθητάς του τώρα ἢ πρίν. Ἐτεφοίτησε δηλ. αὐτοστιγμεὶ ἡ θεία χάρις καὶ ὁ πρῴην τριτοβ. ἢ δευτεροβ. περιεβλήθη τὸν πρωτοβ. μὲ νέας ἀρχὰς καὶ ἰδέας; Οὐχὶ βεβαίως, θὰ εἴπῃ τις, ἀλλ' ἡ τριετὴς μελέτη! τὸν μετέβαλε, διότι, ἂν περιωρίζετο εἰς τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα, ἅτινα ἔμαθεν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταστῇ ἄξιος τοῦ ἐπαγγέλματός του. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ ἑνὸς πρωτοβαθμίου; Οὗτος ἐξελθὼν τοῦ Διδασκαλείου ἐξησφάλισε πλέον τὴν διδασκαλικήν του ἱκανότητα καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἑτέρας μελέτης; Δύναται πάντοτε νὰ διδάσκῃ τελείως, πᾶν δὲ ὅ,τι ἔμαθε τοῦ ἐναπομένει; Δὲν διστάζομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι πολλοὶ τριτοβ. καὶ δευτεροβ. εἴτε λόγῳ πολυετοῦς πείρας, εἴτε διότι ἔλαβον ἀπὸ ζέσιν τὸ ἐπάγγελμά των, ἀλλὰ δὲν ἔσχον τὴν εὐτυχίαν νὰ λέγωνται πρωτοβ. εἶνε καλλίτεροι πολλῶν πρωτοβαθμίων, καὶ περὶ τούτου ἂς ἐρωτηθῶσιν οἱ ἐπιθεωρηταί, οἵτινες αὐτοὶ καὶ μόνοι εἶνε εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωσι τὴν διαφορὰν ταύτην.

Εἶνε δίκαιον, εἶνε ὀρθόν, εἶνε λογικόν, εἷς τριτοβ. δημοδιδάσκαλος ἔχων πολυετῆ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν νὰ λαμβάνῃ μικρότερον μισθὸν καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ διευθύνῃ σχολεῖον ὁ πολύπειρος οὗτος ποδηγέτης τῆς μαθητιώσης νεολαίας, ὁ διεισδύσας καὶ ψυχολογήσας ἐπὶ τῶν σκέψεων καὶ πράξεων αὐτῆς καὶ λαβὼν πεῖραν τόσον τοῦ ἐπαγγέλματός του ὅσον καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἀπὸ ἕνα μικκύλον πρωτοβάθμιον;

Πρωτοβάθμιον τὸν δημοδιδάσκαλον πρέπει νὰ τὸν κάμνῃ ἡ ἐξάσκησις τοῦ ἐπαγγέλματός του καὶ οὐχὶ τὰ «ἄριστα» τοῦ Διδασκαλείου, διότι πολλοὶ οἵτινες ὡς μαθηταὶ ὑπῆρξαν πρῶτοι, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ εἶνε τελευταῖοι. Ἰδοὺ ποῖος θὰ ἀπονείμῃ τὸν βαθμὸν καὶ τὸν μισθὸν εἰς τὸν δημοδιδάσκαλον, ἡ πολυετὴς καὶ εὐδόκιμος ὑπηρεσία. Οὕτω θὰ ἔχωμεν τὴν ἁμιλλαν μεταξὺ τῶν δημοδιδασκάλων τὴν ἀληθῆ ἐργασίαν, ἑπομένως καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι, ὡς τὰ πράγματα ἔχουσι τώρα, ἐκτὸς τῆς δεκαδράχμου αὐξήσεως μετὰ πενταετίαν, οὐδεμίαν ἠθικὴν ἢ ὑλικὴν προαγωγὴν περιμένουσιν οἱ σκαπανεῖς οὗτοι τῶν Ἑλληνικῶν ἰδεωδῶν.

Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ὁ δημοδιδάσκαλος ἵνα ἐργάζηται μετὰ ζήλου πρέπει νὰ περιμένῃ προαγωγήν τινα, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα καὶ νὰ μὴ ἐξασφαλίζηται ἐκ τῶν προτέρων ὁ βαθμὸς καὶ μισθὸς αὐτοῦ. Ἐλλείπουσι δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὰ κατ' ἔτος παράπονα τῶν ἐξερχομένων ἐκ τῶν Διδασκαλείων κατὰ τῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν, αἵτινες τόσον ἀκαίρως καὶ ἐνίοτε ἀδίκως ἀπονέμουσι τοὺς βαθμούς, καὶ ἀπόδειξις ὁ παρ' ὀλίγον θάνατος τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Λαρίσσης, ὡς καὶ ἡ τελευταία ἐπίθεσις τοῦ τύπου κατὰ τῶν ἐπιτροπῶν, αἵτινες ἐνήργησαν τὰς τελευταίας ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις τοῦ Διδασκαλείου καὶ Ἀρσακείου Ἀθηνῶν, γεγονότα, ἅτινα ἐκθέτουσιν εἰς κίνδυνον καὶ ἐξευτελίζουσι παιδαγωγοὺς καὶ παιδαγωγουμένους.

Ἡ διάκρισις αὕτη τῶν δημοδιδασκάλων εἰς τριτοβ. δευτεροβ. καὶ πρωτοβ. γίνεται καὶ ἄλλων κακῶν παραίτιος, οὐχὶ τόσον τῆς προσγιγνομένης ὑλικῆς βλάβης εἰς τοὺς πρώτους, ὅσον τῆς ἠθικῆς. Εἷς πρωτοβάθμιος δημοδιδάσκαλος κατόπιν διετοῦς ὑπηρεσίας ἔχει δικαίωμα νὰ διευθύνῃ σχολεῖον καὶ νὰ ἔχῃ ὑπὸ τὰς διαταγάς του δευτεροβ. καὶ τριτοβ. δημοδιδασκάλους, ἀδιάφορον ἂν οὗτοι ἔχωσι πολυετῆ ὑπηρεσίαν ἢ εἶνε ἱκανώτεροι τούτου, πρέπει ὅμως νὰ ὑπείκωσιν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ εὐφαντάστου διευθυντοῦ των. Ἐπέρχεται λοπὸν ἡ ἀσέβεια τῶν ἀνηλίκων πρὸς τοὺς ἐνήλικας καὶ τὰ μίση ἐκεῖνα καὶ σκάνδαλα, ὧν βρίθουσι τὰ διδασκαλικὰ χρονικά.

Τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς ἀπονομῆς τοῦ βαθμοῦ, τὸ ὁποῖον εἶνε ζήτημα ὑψίστης σπουδαιότητος διὰ τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ τὴν ἐν γένει ἐκπαίδευσιν, ὥστε νὰ μὴ ἀδικῶνται οὔτε οἱ πρῶτοι οὔτε ἡ δευτέρα, νομίζομεν ὅτι δὲν θὰ παρίδῃ τὸ μέλλον νὰ συγκροτηθῇ Ἐκπαιδευτικὸν συνέδριον, οὐδὲ θὰ ἀφήσῃ αὐτὸ ἀσυζήτητον, διότι ἡ λύσις τούτου θὰ εἶνε λύσις ὠφελιμωτάτου καὶ σπουδαιοτάτου παιδαγωγικοῦ ζητήματος.

Κων. Γ. Καλλιαγκακης

Ἐπειδὴ ὁ σφυγμὸς εἶναι εἰς ἄλλους ταχύτερος καὶ εἰς ἄλλους βραδύτερος, ὁ ἑξῆς πίναξ δεικνύει τὸν μέσον σφυγμὸν κατὰ λεπτόν, κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας. Ἡ κατὰ τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς ἀρτηρία εἶνε ἡ καταλληλοτέρα πρὸς ἀρίθμησιν τῶν κτύπων τοῦ σφυγμοῦ.

Ἡλικία.	*Μέσος σφυγμος κατὰ λεπτόν.*
Ἅμα τῇ γεννήσει	136
5 ἐτῶν	88
10—15	78
15—20	69
20—25	69
25—30	71
30—50	70

ΤΟ ΣΥΜΠΑΝ[1]

Ο ΘΕΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

[ὑπὸ τοῦ καθηγ. R. Kaeppelin, κατὰ μετάφρασιν ἐλευθέραν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Ἀντιγόνου Π. Πολυμέρη ἰατροῦ].

ΕΜΜΕΝΟΥΣΑ ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Προτοῦ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἐπεθύμουν νὰ δοκιμάσω ν' ἀντικρύσω μίαν εἰσέτι ἀντίρρησιν, τὴν ὁποίαν ὁ ὑλισμὸς προβάλλει, κατὰ τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ καὶ καθ' ὅλων τῶν πνευματιστικῶν πεποιθήσεων, αἵτινες εἶνε αἱ φυσικαὶ συνέπειαι ταύτης.

Εἰς τὴν ἀπόδειξιν μιᾶς *ἀρχῆς* τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος, τὴν ὁποίαν ἔδωκα προηγουμένως, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ἀπορρέει κατ' ἀνάγκην ἡ παραδοχὴ τῆς δημιουργίας αὐτοῦ ὑπό τινος ὑπερτέρου *ὄντος*, οἱ ὑλισταὶ ἀντιτάττουσι τὸν ἑξῆς συλλογισμόν :

«Σεῖς λέγετε, ὅτι ὁ Θεός, ὡς αἰώνιος ὑπῆρξε «πάντοτε, καὶ συνεπῶς, ὅτι προϋπῆρχε τῆς δη«μιουργίας τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος, ἀφοῦ «ἐκ τῆς συστάσεως αὐτοῦ εὑρίσκετε, ὅτι δὲν ἀνε«φάνη, εἰμὴ κατά τινα ὡρισμένην στιγμὴν τῆς «αἰωνιότητος. Ἀλλ' ἂν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, «τίνι τρόπῳ λοιπὸν ὁ Θεὸς διέθετε τὸν καιρόν «του, προτοῦ δημιουργήσῃ τὸν κόσμον τοῦ ὁποίου «μέρος ἀποτελοῦμεν; βεβαίως θὰ κατετήκετο «μονάζων ἐν μέσῳ τοῦ ἀπείρου Του χρόνου, τοῦ «ἀπείρου Του διαστήματος!».

Τοῖς ἀπαντῶμεν· ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη μᾶς διδάσκει τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐξαφάνισιν ἀστέρων τινῶν, προφανὲς εἶνε δι' ἡμᾶς, ὅτι νέαι δημιουργίαι καὶ σήμερον ἀκόμη δημιουργοῦνται, καὶ σχεδὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας· καὶ ὅτι, τοῦ τε χρόνου καὶ τοῦ διαστήματος ὄντων ἀπείρων, δυνατὸν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάσης αἰωνιότητος νὰ ἐδημιούργει διαδοχικῶς νέους κόσμους, χωρὶς νὰ παραδίδηται εἰς τὴν μόνωσιν καὶ τὴν ὀκνηρὰν ἀργίαν, ἥτις τοσοῦτον ἀπασχολεῖ τὸ πνεῦμά των.

Δὲν ἐννοεῖτε λοιπόν, θὰ τοῖς εἴπωμεν ἀκόμη, ὅτι ἡ ἀπασχολοῦσα ὑμᾶς προκατάληψις αὕτη ἐρείδεται ἐπὶ τῆς μοιραίας κλίσεως, τὴν ὁποίαν ἡ ἀνθρωπότης ἔχει, τοῦ νὰ θέλῃ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν Θεὸν κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῆς ἰδιότητας, καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἀδύνατόν της φύσιν; Περὶ Θεοῦ οὐδὲν γνωρίζετε, εἰμὴ τὰ ἐκ τῶν ἔργων του, καὶ βασανίζετε ὑμᾶς αὐτοὺς μὲ τὴν σκέψιν, τί ἄρά γε ἔκαμνε πρὸ ἢ καὶ ἐν καιρῷ αὐτῶν τῶν ἔργων του; Δὲν εἶνε λογικώτερον νὰ σπουδάσητε ταῦτα καὶ νὰ βεβαιωθῆτε ἂν αἱ ἀποδείξεις τοῦ ὅτι δὲν ὑπῆρχον πάντοτε, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραγάγωσιν αὐτὰ ἑαυτά, καὶ οὔτε νὰ ὀργανωθῶσιν αὐτομάτως, ἄν, λέγω, αἱ ἀποδείξεις αὗται δὲν εἶνε ἔπαρκεῖς, ἵνα παραδεχθῶμεν, ὅτι κατ' ἀνάγκην ἔσχον δημιουργόν τινα; — Ἂν λοιπὸν δὲν δύνασθε ν' ἀρνηθῆτε ταῦτα, πιστεύσατε εἰς Θεόν! καὶ μὴ ἀνησυχῆτε περὶ τοῦ τί ἄρ' ἄγε νὰ ἔκαμνεν ἐν καιρῷ πάσης τῆς αἰωνιότητος. Τός του! Κ' ἐπὶ τέλους, σᾶς λέγω, ἐδημιούργει κόσμους, ναί! πάντοτε καὶ πάντοτε κόσμους, καὶ ἐπὶ τῶν κόσμων αὐτῶν διέσπειρε ζώσας φύσεις ἄνευ διακοπῆς, νέας καὶ διαφερούσας ἀλλήλων, ἐπίσης δὲ πάντοτε καὶ πνεύματα ποικίλα καὶ νέα. Ἀπειρία κόσμων, ἀπειρία ζώντων σωμάτων, ἀπειρία πνευμάτων! πάντα ταῦτα δὲν ἦσαν, φρονεῖτε, ἀρκετὰ πρὸς ἐπασχόλησιν τῆς δυνάμεως τοῦ ὑπερτάτου τούτου ὄντος, διὰ τὸ ὁποῖον ἔχετε τὴν ἀλαζόνα ἀδυναμίαν νὰ τῷ ἐκζητῆτε ἐπασχόλησίν τινα διὰ τὸ παρελθὸν τῆς αἰωνιότητός του; Ἀλλά, θὰ μοὶ εἴπητε τότε, διατί τοσαῦτα ἔργα; Διότι τὸ *ἔργον* εἶνε τὸ ἀναγκαιοῦν παρεπόμενον τῆς *δυνάμεως*.

Παραδεχόμενοι τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀύλων πνευμάτων, εὑρισκόμεθα ἐνώπιον δύο διαφόρων συστημάτων πρὸς συντήρησιν τῶν τελευταίων τούτων. Τὸ μὲν αὐτῶν βασίζεται εἰς ἀπομίμησιν τῶν συμβαινόντων διὰ τὴν ὕλην τῆς σφαίρας μας, ἔνθα βλέπομεν τὴν ὕλην ταύτην ἀποτελοῦσαν μέρος σταθεροῦ τινος ὅλου, τοῦ ὁποίου ἕκαστον ὄν, ἕκαστον σῶμα δὲν εἶνε, εἰμὴ μόριον, πρὸς στιγμὴν ἀποσπασθέν, ἵνα προσλάβῃ ἰδικάς τινας ἰδιότητας, τὰς ὁποίας ὅμως μετ' οὐ πολὺ χάνον ἐπιστρέφει καὶ συνενοῦται πρὸς τὸ μοναδικὸν ὅλον τὸ ἀποτελοῦν τὴν γηΐνην μᾶζαν. Τὰ αὐτὰ λοιπὸν κατὰ τοὺς πανθεϊστὰς συμβαίνουσι κ' ἐν τῷ κόσμῳ τῶν πνευμάτων· κατ' αὐτοὺς οὐδὲν ἄλλο εἶνε ὁ Θεός, εἰμὴ ἡ ἄπειρος μονὰς τῶν πνευμάτων ὅλων, αὐτὰ δ' ἀποσπῶνται τούτου πρὸς στιγμήν, ἵνα ἐπανέλθωσι μετ' ὀλίγον καὶ συνενωθῶσιν ἐκ νέου μετ' αὐτοῦ, κατόπιν τοῦ ἐκ τῶν σωμάτων ἀποχωρισμοῦ των, μεθ' ὧν εἶχον συνδεθῆ, ἵνα ζωογονήσωσιν ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα.

Ἡ ἰδέα αὕτη, μεγάλη καὶ ὡραία ἄλλως, ἐρείδεται πρὸ παντὸς ἐπὶ τῶν συμβαινόντων εἰς τὸν γήινόν μας κόσμον καὶ θέλει νὰ ἐφαρμόσῃ ἐπὶ τῆς *ἀρχῆς* τῶν πνευμάτων, ὅ,τι ἀναλαλύπτει ἐπὶ τῆς ὑλικῆς του *οὐσίας*. Καὶ ὅμως! ὁ συλλογισμὸς οὗτος δὲν βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας, διότι, ἂν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν σφαῖραν μας, ὡς μεγάλην τινὰ μονάδα, τῆς ὁποίας μόρια ἀποσπῶνται πρὸς στιγμὴν εἰς κόσμον *εἰδικῆς ὑπάρξεως*, παραδεχόμεθα ἐπίσης ὅτι ἡ μονὰς αὕτη, πραγματικὴ διὰ τὴν γῆν ἄλλως, περιορίζεται εἰς αὐτὴν καὶ μόνον, ὅτι ἡ γῆ αὕτη κατ' οὐδένα τρόπον ἀναμιγνύει τὴν ὕλην της μετὰ τῆς τῶν πλανητῶν καὶ τῶν δορυφόρων, οἵτινες

1. Συνέχεια ἰδὲ σελ. 190.

μετ' αὐτῆς πέριξ τοῦ ἡλίου της περιστρέφονται, οὔτε μετὰ τῆς ὕλης αὐτοῦ τούτου, ὅτι ἕκαστος πλανήτης τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος ἔχει ὕπαρξιν ἐντελῶς διακεκριμένην τῆς τῶν ἄλλων, καὶ προπάντων, ὅτι ὁλόκληρον τοῦτο τὸ ἡλιακὸν σύστημα εἶνε ἐντελῶς ἀποκεχωρισμένον τῶν ἀναριθμήτων ἄλλων ἡλιακῶν συστημάτων, ἅτινα ἀπαρτίζουσι τὸ στερέωμα.

Οὕτω λοιπόν, ἐν τῷ ὅλῳ τῶν κόσμων, τῶν ὁποίων τὴν ὕπαρξιν ἀνακαλύπτομεν, τὰ πάντα εἰσὶν εἰδικὰ καὶ διακεκριμένα δι' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, χωριζόμενα ἐντελῶς καὶ διὰ παντὸς ἐπ' ἀλλήλων.

Ἀλλ' ἀφοῦ αἱ ποικίλαι *οὐσίαι* τῶν διαφόρων κόσμων δὲν συγχέονται πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' εἶναι ἐντελῶς ἀπεμεμονωμέναι αἱ μὲν τῶν δέ, διὰ τίνα λοιπὸν λόγον τὰ *πνεύματα*, τὰ ὁποῖα βεβαίως εἶναι διακεχυμένα εἰς ὅλους τοὺς κόσμους, θὰ συγχέωνται ἀδιακόπως; μεταξύ των ἐπανερχόμενα πάντοτε εἰς τὴν ἄβυσσον, εἰδός τι ἀπειρομεγέθους ἀποθήκης, ἥτις θ' ἀπετέλει τὸ σύνολον αὐτῶν; Διατὶ νὰ παραδεχθῇ τις τὴν *ἑνότητα* ταύτην τοῦ κόσμου τῶν πνευμάτων, ὅταν αὕτη ἐλλείπῃ τόσῳ καταφανῶς καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τοῦ ὑλικοῦ Σύμπαντος;

Ἄλλως τε καὶ εἰς αὐτὰ τὰ γήινα φαινόμενα οὐδεμία ὑπάρχει ἀναλογία μεταξὺ τῶν μερικῶν μεταμορφώσεων, τὰς ὁποίας ὑφίστανται ἀδιακόπως οὐσίαι τινές, καὶ τῆς μεγάλης ταύτης ἀπορροφήσεως εἰς ἓν *ὅλον* μοναδικὸν τοῦ κόσμου τῶν πνευμάτων, ὅπου θὰ ἐξαφανίζηται οὗτος, ἄνευ ἴχνους ἄλλης ἀξίας παρὰ τὴν τοῦ ἀνεπαισθήτου μορίου.

Τὸ πανθεϊστικὸν ἄρα σύστημα στερεῖται ὅλως τῆς βάσεως ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἐκζητεῖ διὰ τῶν ὑποτιθεμένων ἀναλογιῶν πρὸς τὴν ὑλικὴν φύσιν, ἀφοῦ αἱ ἀναλογίαι αὗται οὐ μόνον ἐλλείπουσιν, ἀλλὰ καὶ παρουσιάζονται ὑπὸ ἔνοιαν αὐτόθετον, τοῦτέστιν ἐν τῇ ἀπομονώσει καὶ τῷ αἰωνίῳ χωρισμῷ τῶν ἀναριθμήτων μονάδων τῆς ὑπὸ μορφὴν οὐρανίων σφαιρῶν ἐν τῷ Σύμπαντι διακεχυμένης ὕλης.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ συμβαίνοντα ἐπὶ μόνης τῆς γῆς, ἂς ἐξετάσωμεν τὴν *ζωτικότητα* τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ συνισταμένου ἐξ ἑνὸς ὠργανωμένου σώματος καὶ ἑνὸς ἀύλου πνεύματος, τῆς ψυχῆς. Εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ τὸ πᾶν κατατρίβεται καὶ ἀνανεοῦται ἀδιακόπως, καὶ ἡ ὕλη, ἥτις τὸ ἀποτελεῖ, δὲν εἶνε εἰμὴ ἄθροισμα μερῶν λίαν διαφερόντων ἀπ' ἀλλήλων, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐκ τῆς συστάσεώς των, ὑφίστανται διαρκῆ μεταβολὴν καὶ ἀντικατάστασιν· τὸ πνεῦμά του τοὐναντίον εἶνε *ἓν* καὶ μένει *ἓν* ἄνευ οὐδενὸς εἴδους ἀνανεώσεως. Καὶ ἐνῷ, καθ' ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, κ' ἐν μέσῳ τῶν ἀδιαλείπτων μεταμορφώσεων, τὰς ὁποίας ὑφίστανται τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματός του, ἡ ψυχή του μένει *μία* καὶ ἀπολαμβάνει ἀτομικότητος τόσον ἀπολύτου, αἴφνης χάνει ἐγκαταλείπουσα τὸ περιβάλλον αὐτό, ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ περὶ αὐτὴν τόσαι καθ' ἑκάστην συμβαίνουσι μεταβολαί, χωρὶς νὰ ἀλλοιώσωσι τὸ ἀμετάβλητόν της, χάνει, λέγομεν τὴν ἀτομικότητά της ταύτην, τὴν τόσῳ ἀπόλυτον μέχρι τοῦδε, καὶ τοῦτο, καθ' ἣν μάλιστα στιγμὴν ἀποχωρίζεται τῆς ὕλης ταύτης, τῆς τόσῳ εὐμεταβόλου, καὶ στερουμένης μονιμότητος! Ἀλλὰ δὲν εἶνε προφανὲς ὅτι, ἂν ἡ ἀτομικότης της αὕτη ἦτο ἐπιδεκτικὴ μεταβολῆς τινος, δέον νὰ ἦτο τοιαύτη μᾶλλον ἐν ᾧ καιρῷ ἦτο συνδεδεμένη πρὸς ὕλην τινὰ μεταβλητὴν καὶ ὑποκειμένην εἰς διηνεκεῖς ἀντικαταστάσεις, παρὰ καθ' ἣν στιγμὴν θ' ἀπεχωρίζετο ταύτης, ἀναλαμβάνουσα τὴν ἐλευθερίαν της; Τοὐναντίον, τότε βεβαίως ἡ ἀτομικότης αὐτῆς πρέπει νὰ καθίσταται μᾶλλον ἀπόλυτος παράποτε, καί, ἐλευθερουμένη παντὸς δεσμοῦ, δέον ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς ὕλης, μᾶλλον τελεία, παρ' ὅσον ἠδύνατο νὰ εἶνε προηγουμένως.

Πλεῖσται ἠθικαὶ σκέψεις συντρέχουσι πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ὅσων εἴπομεν ὑπὲρ τῆς μετὰ θάνατον διατηρουμένης ἀτομικότητος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Κ' ἐν πρώτοις ἠδυνάμην ν' ἀναφέρω τὴν παγκόσμιον σχεδὸν περὶ ἀθανασίας ψυχῆς πίστιν, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνονται αἱ διάφοροι ὅλων τῶν λαῶν θρησκεῖαι· ἀλλὰ θὰ προστρέξω μᾶλλον εἰς ἄλλην σειρὰν συλλογισμῶν.

Θεός, ὑπάρχει βεβαίως! Ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον καὶ τῷ ἐδώρησε τὴν ἰδιότητα τῆς ἀντιλήψεως τῶν ὑψηλοτάτων ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων καὶ τῶν τρυφερωτέρων ἀφοσιώσεων. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀναφέρονται εἰς ἀντικείμενα, τῶν ὁποίων ἡ γηΐνη ὕπαρξις ὑπόκειται εἰς καταστροφήν· οὕτως ἡ ἀνέκφραστος τῆς μητρὸς πρὸς τὰ τέκνα της στοργή, ἡ τόσον ἄμωμος τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς των ἀγάπη, ἡ τοὺς συζύγους ἑνοῦσα πρὸς ἀλλήλους συμπάθεια, ἡ καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀπογόνων των καὶ πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀναγκαίως ἐμμένουσα, ἡ συνδέουσα δύο εὐγενεῖς καρδίας ἁγία φιλία, ὅλ' αὐτὰ τὰ πληροῦντα τὰς ψυχάς μας πάθη καὶ τὰ ὁποῖα εἶνε τὰ πολυτιμότερα ἐκ τῶν χαρισθέντων ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δώρων, βασίζονται ἐπὶ ὄντων, τῶν ὁποίων ἡ γηΐνη ὕπαρξις εἶνε προωρισμένη εἰς ἀναπόφευκτον καταστροφήν.

Εἶνε ἄρα δυνατὸν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι τὸ τέλος τοῦτο τῆς ὑλικῆς ὑπάρξεως τῶν μετὰ τόσου ἔρωτος ἀγαπωμένων ὄντων, θὰ εἶνε ἡ μοιραία λῆξις τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα,

αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἐνεφύτευσεν ἐντὸς τῶν ψυχῶν μας ἁπλῶς καὶ μόνον ἵνα τὰ διαρρήξῃ βιαίως καὶ ἐς ἀεί, διὰ τοῦ θανάτου τῶν ἀγαπωμένων προσώπων ;

Τίς ἐξ ἡμῶν, κύπτων ὑπὸ τὸ ἄχθος τῆς λύπης, ἐπὶ τῷ θανάτῳ μητρός, πατρός, συζύγου, τέκνου, ἐρωμένης ἢ φίλου, δὲν αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ ἰσχυρὰν καὶ μυστηριώδη τῆς φύσεως φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ, ὅτι ἡ ἀπώλεια αὕτη δὲν εἶνε, εἰμὴ στιγμιαῖος χωρισμός, καὶ ὅτι θὰ ἐπανεύρῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς σκληρᾶς του ὀδύνης, ἥτις κατασχίζει τὴν καρδίαν του, εἰς κόσμον καλλίτερον ;

Ἀλλ' ἂν δὲν θελήσωμεν νὰ δώσωμεν πίστιν εἰς τὸ ἐνδόμυχον αὐτὸ αἴσθημα, τὸ τόσῳ ἰσχυρὸν ἄλλως τε παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνον τῆς ψυχρᾶς λογικῆς ἐπικαλεσθῶμεν τὰς κρίσεις, θὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ μεγαλεῖον τῶν αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς μᾶς ἐδώρησε, θὰ ἦτο δῶρον λίαν ὀλέθριον καὶ ἀντιστρατευόμενον πρὸς τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν περὶ τῆς σοφίας του δέον νὰ ἔχωμεν, ἂν πράγματι ὁ θάνατος διὰ παντὸς μᾶς ἀφῄρει τῶν ἀφοσιώσεων αὐτῶν τ' ἀντικείμενα. Καὶ σημειωτέον καλῶς, ὅτι αἱ μᾶλλον ἔνθερμοι, αἱ μᾶλλον γενναῖαι φύσεις εἶνε ἐκεῖναι, αἵτινες αἰσθάνονται ζωηρότερον αὐτὰ τὰ τόσῳ πολύτιμα διὰ τὰς ψυχάς μας αἰσθήματα, καὶ ὅτι συνεπῶς αὐτὰ πρὸ πάντων θὰ ὑποστῶσι τὸ σκληρότατον αὐτὸ τραῦμα, ἂν πράγματι θὰ συνετρίβοντο διὰ παντὸς τὰ εὐγενῆ ταῦτα αἰσθήματα ὑπὸ τοῦ θανάτου, καὶ τοιουτοτρόπως θὰ μᾶς ἔπληττεν ὁ Θεός, τόσῳ μᾶλλον σκληρῶς, ὅσῳ μᾶλλον ἄξιοι θὰ ἤμεθα ἵνα ὑπακούωμεν εἰς τοὺς νόμους του, οἵτινες, καθ' ὁλοκληρίαν ἔρως, στοργὴ καὶ ἀφοσίωσις εἶνε ! Ποῦ λοιπὸν ἔγκειται ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ σοφία τοῦ ὑπερτάτου τούτου ὄντος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶνε δυνατὸν εἰμὴ νὰ εἶνε δίκαιον καὶ σοφὸν ἀφοῦ εἶνε παντοδύναμον ; Καὶ ἡ λογικὴ λοιπὸν συμμαχεῖ μετὰ τῶν αἰσθημάτων μας, ἵνα μᾶς πείσῃ περὶ τῆς διασωζομένης τῶν πνευμάτων ἀτομικότητος.

Θεὸς ὑπάρχει ! Οὗτος δ' ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, προδιαγράψας αὐτῷ ὡρισμένον κύκλον ἐνεργείας ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀργανικῶν ὄντων τῆς δημιουργίας Του ἐπὶ τῆς γῆς· πρὸς δὲ τῷ ἐχάρισε τὴν ἐλευθερίαν, καὶ συνεπῶς τὸ ἐκπληροῦν καλῶς ἢ κακῶς τὸν προορισμόν του. Πῶς λοιπὸν ὁ Θεὸς οὗτος, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα τόσην σοφίαν εὑρίσκομεν, θὰ ἐγκατέλειπε τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς ἐν ὅλῃ των τῇ ἐλευθερίᾳ χωρὶς νὰ ὑπέχωσιν αὗται εὐθύνην τινὰ ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν ; Πῶς αἱ ψυχαί μας ἀπατηλῶς θὰ ἐνεφορροῦντο ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τούτου τῆς δικαιοσύνης, ἣν τόσῳ βαθέως συναισθάνονται, καθ' ἣν πᾶσα πρᾶξις δέον νὰ ἔχῃ τὰς συνεπείας της, τὸ ἀγαθὸν ν' ἀμείβηται καὶ τὸ κακὸν νὰ τιμωρῆται, διὰ δὲ τὰς καθ' ὅλην τὴν ζωήν μας πράξεις οὐδεμίαν θὰ ὑπείχομεν εὐθύνην ;

Πῶς ὁ κακὸς καὶ ὁ ἀγαθός, χάνοντες μετὰ θάνατον τὴν ἀτομικότητα τῆς ψυχῆς των, θὰ ἔμενον ὁ μὲν ἄνευ ἀμοιβῆς καὶ ὁ δὲ ἄνευ ποινῆς τινος ; Πῶς οὗτος μὲν πάντας τοὺς θείους νόμους παραβαίνων, ἐκεῖνος δὲ ἀφοσιούμενος εἰς αὐτοὺς μεθ' ὅλης τῆς ψυχικῆς του δυνάμεως, ἀμφότεροι, χάνοντες τὴν πνευματικὴν των ἀτομικότητα, ἐξίσου θὰ ἐγίνοντο δεκτοὶ ἐν τοῖς κόλποις τῆς μεγάλης θείας μονάδος, ἥτις, ἀδιακόπως προσλαμβάνουσα, θὰ συναθροίσῃ τὰ πνεύματα ὅλα ; Οὐχί ! ἀδύνατον οὕτω νὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα· καθ' ὅσον ἵνα παραδεχθῇ τις τοῦτο, πρέπει νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε καλὸν οὔτε κακὸν ἠθικόν, τοῦθ' ὅπερ περαιτέρω θὰ ἐξετάσωμεν· ἐν τούτοις καὶ στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης τοῦ ἠθικῶς καλοῦ καὶ κακοῦ, φρονοῦμεν ἀδύνατον τὴν ὕπαρξιν κοινοῦ πεπρωμένου, διὰ τῆς ἀρνήσεως πάσης εὐθύνης διὰ τὰ ἔργα ἑκάστου, διά τε τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἔνοχον, διὰ τὸν ἀγαθὸν τὸν ἀφοσιωθέντα εἰς τοὺς ὁμοίους του, καὶ διὰ τὸν τύραννον τὸν συντρίψαντα αὐτοὺς ὑπὸ τοὺς πόδας του, διὰ τὴν εἰς ὅλα τὰ ἅγια συναισθήματα τῆς φύσεως ὑπακούσασαν τρυφερὰν καὶ γενναιόφρονα καρδίαν, καὶ διὰ τὸν κακοῦργον, τὸν ποδοπατήσαντα πάντας τούς τε θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους !

Προφανῶς, ὁ ἄνθρωπος προωρίσθη, ἵνα ζῇ κοινωνικῶς, οὐδεμία ὅμως δύναται νὰ ὑπάρξῃ κοινωνία, χωρὶς νὰ βασιλεύωσιν ἐν αὐτῇ ἰδέαι δικαιοσύνης, ἐγγυωμένης τὴν ἀσφάλειαν τῶν μελῶν της· αἱ ἰδέαι λοιπὸν αὗται βεβαίως ἐνεφυσήθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας διανοίας, ἀφοῦ εἶνε ἀναγκαῖαι εἰς τὴν κοινωνικότητα, διὰ τὴν ὁποίαν προωρίσθη ὁ ἄνθρωπος. Οὗτος, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὅπως γνωρίσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τοὺς περὶ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ νόμους Του, εἶν' ἐλεύθερος νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτούς, ἢ νὰ τοὺς παραβῇ κατὰ βούλησιν, καὶ ἐνεργῶν τοιουτοτρόπως ἔχει συνείδησιν τῶν πράξεών του, εἶνε λοιπὸν συνεπῶς ὑπόλογος δι' αὐτάς· δὲν δυνάμεθα λογικῶς νὰ παραδεχθῶμεν θείαν τινὰ καὶ ὑπερτάτην δικαιοσύνην μηδαμῶς λαμβάνουσαν ὑπ' ὄψει τὸ ὑπεύθυνον τοῦτο ἀναγκαῖον ἄλλως ἐπακόλουθον τῆς ἐλευθερίας, καὶ προορίζουσαν τὸ αὐτὸ πεπρωμένον διά τε τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακούς, τοῦθ' ὅπερ θὰ συνέβαινεν, εἴτε ἐξαφανιζομένης τῆς ψυχῆς μετὰ θάνατον, εἴτε διὰ τῆς ἀπορροφήσεως ταύτης ἐν τῇ *μονάδι* τῶν πνευμάτων· ἐν ἑνὶ λόγῳ δηλαδὴ θὰ συνέβαινεν, ἂν μὴ ὑφίστατο ἐμμένουσα ἡ ἀτομικότης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς !

Ἀλλά, θὰ εἴπωσί τινες, τί θ' ἀπογείνωσι τὰ τόσα ἑκατομμύρια ἀνθρωπίνων ψυχῶν, αἵτινες

κατῴκησαν τοιουτοτρόπως τὴν γῆν ; Καὶ ὅλ' αὐτὰ τὰ πνεύματα, τὰ ἀνήκοντα, ὡς φρονεῖτε, κατὰ βαθμίδας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περιωρισμένας, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ζῷα, τί θὰ γείνωσι ; Καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐκεῖνα, τὰ κατοικοῦντα τοὺς ἄλλους οὐρανίους κόσμους, κατὰ τὴν πεποίθησίν σας, τί θὰ τὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ μέγα ὄν, τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖτε σεῖς Θεόν ;

Τῇ ἀληθείᾳ, θὰ τοῖς ἀπαντήσωμεν, ἐξακολουθεῖτε νὰ κρίνητε περὶ Αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἴδιον ὑμῶν μέτρον· ἢ φοβεῖσθε μήπως οἱ κόσμοι, ἢ τὸ διάστημα, ἢ ὁ χρόνος Τῷ λείψῃ, ἵνα τοῖς δώσῃ νέον προορισμόν ; ἢ ἴσως μὴ δὲν θὰ γνωρίζῃ νὰ τὰ διαχειρισθῇ ἐλλείψει σοφίας ; Πάντοτε λοιπὸν λησμονεῖτε τὸ ἄπειρον ! τὸ ἄπειρον τοῦ χρόνου, τὸ ἄπειρον τοῦ διαστήματος, τὸ ἄπειρον τοῦ σύμπαντος, τὸ ἄπειρον τοῦ Θεοῦ !

Δότε πίστιν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τῆς ὁποίας τόσα μεγαλοπρεπῆ καὶ λαμπρὰ δείγματα ἔχετε, καὶ χωρὶς νὰ ἀπασχολῆσθε ἐπὶ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα θὰ διαθέσῃ ἵνα συγκρατήσῃ τὴν τάξιν ἐν τῇ δημιουργίᾳ του, ἀρκέσθητε εἰς τὴν σοβαρὰν μελέτην τῶν ἐξ αὐτῆς καταληπτῶν δι' ὑμᾶς, καὶ δοκιμάσατε, ἂν δύνασθε, ν' ἀντιληφθῆτε τὴν ἰδέαν τοῦ Σύμπαντος, ἄνευ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, ἂν δύνασθε νὰ πιστεύσητε τὴν ὕπαρξιν Θεοῦ, μὴ παραδεχόμενοι ὡς ἀναπόφευκτον ταύτης συνέπειαν τὴν πραγματικὴν τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν, τοὐτέστι τὴν ἐμμένουσαν καὶ μετὰ θάνατον ἀτομικότητα αὐτῆς.

(Ἕπεται συνέχεια)

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Ο ΤΑΦΟΣ ΕΝΟΣ ΦΑΡΑΩ

Εὐλόγως ὡς σπουδαιότατον ἀρχαιολογικὸν γεγονὸς ἐχαιρετίσθη ἡ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Νείλου ἀνακάλυψις τοῦ τάφου Τουθμώσιος τοῦ Δ', βασιλέως 18ου τῆς δυναστείας τῶν Φαραώ, ὀφειλομένη εἰς τὰς ἐρεύνας τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀρχαιολόγου Θεοδώρου Δάβιος, ἐξερευνῶντος ἀπὸ διετίας σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν τὸ πεδίον, ἐν ᾧ ἐτάφησαν οἱ βασιλεῖς τῶν Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ μέχρι τοῦ βάθους, ἐν ᾧ εὑρηνται τὰ πετρώδη κοιτάσματα τοῦ ἐδάφους.

Ἡ μούμια Τουθμώσιος τοῦ Α' εὑρηται ἀποκειμένη ἐν τῷ ἐν Καΐρῳ Μουσείῳ, εὑρεθεῖσα ἐν τῷ τάφῳ Ἀμώφιος τοῦ Β', ἔνθα εἶχον ἐνταφιάσει αὐτὴν οἱ ἱερεῖς τῆς 21ης δυναστείας, προφανῶς ὅπως προφυλάξωσιν αὐτὴν ἀπὸ οἱασδήποτε βεβηλώσεως. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε αὐτὸς ὁ τάφος τοῦ εἰρημένου Φαραωνίτου ἦτο ἄγνωστος.

Ὡς οἱ λοιποὶ τάφοι τῆς αὐτῆς κοιλάδος καὶ ὁ τοῦ Τουθμώσιος Δ' σύγκειται ἐξ ὑπογείου στοᾶς λελαξευμένης ἐντὸς αὐτῶν τῶν ἐγκάτων τοῦ ὄρους. Κατέρχεταί τις πρῶτον μέχρι φρέατος τετραγώνου, ἐφ' ἑνὸς τῶν τοιχωμάτων τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ζωγραφικὴ παράστασις. Ἐκεῖθεν τοῦ φρέατος ἡ στοὰ στρέφεται πρὸς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς διεύθυνσιν, ἄγουσα ἐπὶ τέλους εἰς μέγαν θάλαμον, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου κεῖται μεγαλοπρεπὴς καὶ πολυτελέστατος σαρκοφάγος ἐκ γρανίτου, πλήρης ἐπιγραφῶν εἰλημμένων ἐκ τῆς Βίβλου τῶν νεκρῶν. Ἑκατέρωθεν τῆς κυρίας ταύτης αἰθούσης εὕρηνται θάλαμοι μικρότεροι. Τὸ ἔδαφος ἑνὸς τούτων εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ βοείων μηρῶν καὶ ἀρνείων πλευρῶν, πάντων ἐπιμελῶς ἀπομουμιωθέντων ἐν εἴδει προσφορᾶς πρὸς τὸν θανόντα ἄνακτα, πρὸ τριακοντάδος περίπου αἰώνων. Ἐπὶ τῶν θυρῶν τῶν θαλάμων ὑπάρχουσι προσηρμοσμέναι σφραγῖδες ἐξ ἀργίλλου βεβαμμέναι εἰς τὰ ἔγγλυφα αὐτῶν μέρη διὰ κυανῆς μελάνης.

Ὁ χῶρος εἶναι ἐγκατεσπαρμένος ἐκ δοχείων τριβλίων ὡς συμβόλων τῆς ζωῆς καὶ ἑτέρων ἐκ φαβεντιανῆς γῆς, ἐν οἷς καὶ τεμάχια πήλινα ὡραιοτάτου σχήματος ἢ κυανῆς ὑάλου. Εὑρέθησαν ὡσαύτως μέγας ἀριθμὸς δίσκων ἐξ ἀδιαφανοῦς ὑάλου ἐκλαμβανομένων ὡς πυθμένων φιαλῶν ζώθου ἐρριμένων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

Περαιτέρω τμῆμα ὑφάσματος εἶνε ἐμπεπορπημένον διὰ ποικιλοχρόων ἱερογλυφιῶν μετὰ τοσαύτης λεπτότητος ἐξειργασμένων, ὥστε ἐκλαμβάνει τις αὐτὸ ὡς ταπητούργημα.

Ἀλλὰ τὸ ἄριστον καὶ σπανιώτατον τῶν εὑρημάτων εἶνε τὸ ἅρμα, οὗ ἐποχούμενος πρὸ 3,500 ἐτῶν ὁ βασιλεὺς εἰσήλασε θριαμβευτικῶς εἰς Θήβας. Μόνος ὁ κορμὸς τοῦ ἅρματος διεσώθη, ἀλλὰ διατηρεῖται ἐν ἀρίστῃ καταστάσει. Ὁ ξύλινος σκελετὸς ἦτο πρὶν κεκαλυμμένος δι' ἐπιχρίσματος· ἔσωθεν δὲ καὶ ἔξωθεν εἰκονίζονται παραστάσεις μαχῶν, ἃς διεξήγαγεν ἐν Συρίᾳ. Αἱ σκηναὶ παρελαύνουσι τεχνικώτατα, ἑκάστη δ' αὐτῶν λεπτομέρεια παριστάνεται ἀναλυτικώτατα καὶ τὰ πρόσωπα τῶν Σύρων φαίνονται εἰλημμένα ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀναμφιβόλως, ἐκ τῶν εἰς Θήβας κομισθέντων αἰχμαλώτων. Πλησίον τοῦ ἅρματος κατάκειται τὸ βύρσινον χειρόκτιον τὸ προστατεῦον τὰς χεῖρας καὶ τὴν παλάμην τοῦ βασιλέως, ὅτε οὗτος ἐκράτει τὰς ἡνίας ἢ ἐτάνυε τὸ τόξον.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Εὔλογος ἀπορία :

— Πόσας ἀδελφὰς ἔχετε, Κυρία μου ;

— Μίαν.

— Μόνον μίαν ;

— Μάλιστα !

— Περίεργον ; Χθὲς ἐρωτοῦσα τὸν ἀδελφόν σας καὶ μοῦ εἶπε πῶς ἔχει δύο ἀδελφάς.

ΓΝΩΜΑΙ

ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Τὸ μεγαλείτερον εἰς τὸν ἄνθρωπον δυστύχημα εἶναι ἡ ταχεῖα πλήρωσις ὅλων τῶν πόθων αὐτοῦ. Ζῇ ταχέως καὶ γηράσκει ἐντὸς βραχυτάτου διαστήματος.

Σατωβριάνδος.

Ἡ εὐδαιμονία δὲν εἶναι εὔκολον πρᾶγμα· εἶναι δυσκολώτατον νὰ εὕρωμεν αὐτὴν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς καὶ ἀδύνατον νὰ εὕρωμεν αὐτὴν ἀλλαχοῦ. *Σαμφώρ.*

Οἱ φιλόσοφοι δὲν εἶναί τι πλέον τῶν κατασκευαζόντων τὸ ἄροτρον σιδηρουργῶν. Ἀπαιτοῦνται πολλὰ ἀκόμη μέχρις οὗ ἔλθῃ ὁ ἄρτος εἰς τὸ στόμα.

Μπαῖρνε.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Σκύλος παρασημοφορούμενος.

Εἰς τὸν ἀγγλικὸν κύνα τοῦ πρώτου τάγματος τῆς σκωτικῆς φρουρᾶς ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅστις ὑπηρετεῖ εἰς τὴν φρουρὰν τοῦ Οὐίνδσωρ, ἐσχάτως ἀπενεμήθη τὸ στρατιωτικὸν μετάλλιον διὰ τὰς ὑπηρεσίας του κατὰ τὸν Τρανσβαλικὸν πόλεμον. Ὁ γενναῖος αὐτὸς κύων διεκρίθη εἰς τὰς μάχας τοῦ Βελμών, τοῦ Μοδερρίβερ, τοῦ Ἰωαννεσβούργ, τοῦ Διαμὰντ Χὶλ καὶ τοῦ Βελφάστ. Ἐσυνήθιζε νὰ ὑλακτῇ εὐθὺς ἅμα εἷς ἢ πολλοὶ Βόερς ἐπλησίαζον εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ εὑρίσκετο πάντοτε ἐν μέσῳ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ εἰς ἑκάστην μάχην. Ἔσωσε πολλὰς ἀγγλικὰς περιπολίας ἐγκαίρως ὀσφραινόμενος καὶ ἀγγέλλων τὴν προσέγγισιν ἢ τὴν παρουσίαν τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐκρύπτετο ἐνεδρεύων.

Ἔξοχοι γυναῖκες.

Μία ἐφημερὶς τοῦ Βερολίνου ἔσχε τὴν ἰδέαν νὰ προσκαλέσῃ τοὺς ἀναγνώστας της εἰς ψήφισμα πρὸς ἀνακήρυξιν τῶν πέντε ἐπιφανεστέρων γυναικῶν, ὅσαι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ζωῇ. Συρροὴ δελτίων κατέκλυσεν ἀμέσως τὰ γραφεῖα τῆς συντάξεως φερόντων τὰ ὀνόματα 152 διαφόρων γυναικῶν. Αἱ δὲ πέντε γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἔτυχον τῆς πλειονοψηφίας, εἶναι αἱ ἑπόμεναι :

1η. Ἡ βαρώνη Βέρδα Σοῦτνερ, ἡ γνωστὴ ἀπόστολος τῆς εἰρήνης, ἥτις τόσον ἐνεργῶς καὶ λυσιτελῶς συνέπραξεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ δικαστηρίου τῆς Χάγης, διὰ ψήφων 156.

2α. Ἡ Κάρμεν Σύλβα, ἡ βασίλισσα ποιήτρια, ἥτις τιμᾷ τόσον ἐξόχως τὸ ῥουμανικὸν στέμμα, ὅσον καὶ τὸ φύλλον τῆς γυναικὸς διὰ ψήφων 142.

3η. Ἡ Σάρα Βερνάρ, διὰ ψήφων 139.

4η. Ἡ Ἐλεονώρα Δοῦζε διὰ ψήφων 132.

5η. Ἡ Μαρία χήρα Ἔβνερ Ἔσσεμπαχ, περιώνυμος αὐστριακὴ γυνὴ τῶν γραμμάτων διὰ ψήφων 125.

Νέον εἶδος ποινῆς.

Ἐν Ὁλλανδίᾳ οἱ ἐγκληματίαι καταδικάζονται ὄχι πλέον ἀορίστως εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα ἀλλ' εἰς καταναγκαστικὴν ἁλιείαν. Τῷ ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ στέλλῃ τοῦ λοιποῦ τοὺς καταδίκους εἰς Νέαν Γουϊνέαν ὅπως χρησιμοποιῶνται εἰς τὴν ἁλιείαν τῶν μαργαριτῶν, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην βιοτεχνίαν τῆς ὁλλανδικῆς ταύτης ἀποικίας. Ὑπάρχουσιν ἐκεῖ 200 χιλ. περίπου Ὁλλανδοί. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπῆρχον μέχρι τοῦδε χίλιοι περίπου ἐξόριστοι δι' ἐγγλήματα, χρησιμεύοντες ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς νήσου εἰς ἔργα ἐξυγιάνσεως τοῦ τόπου καὶ εἰς κατασκευὴν καὶ διατήρησιν τῶν ὁδῶν. Περὶ τοὺς ἑκατὸν κατάδικοι πρόκειται νὰ σταλῶσιν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς τὴν νῆσον ταύτην διὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἁλιείας τῶν μαργαριτῶν.

Ἔλλειψις γυναικῶν

Τεσσαράκοντα ὀκτώ, οὔτε περισσότεραι οὔτε ὀλιγώτεραι, νεάνιδες καὶ γυναῖκες μιᾶς ἀγγλικῆς ἀποικίας ἐν Ἀφρικῇ, ἥτις ὀνομάζεται Κόκομο καὶ κατοικεῖται ὑπὸ ἰθαγενῶν καὶ πολλῶν ξένων, ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσωσι καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς ἄλλην τῆς αὐτῆς ἀποικίας πόλιν, ὀνομαζομένην Ῥουγβῆ, ὅπου μεγάλη ὑπάρχει σπάνις γυναικῶν καὶ ὅπου τὸ καραβάνιον αὐτὸ τῶν γυναικῶν θὰ νυμφευθῶσιν ὅλαι μὲ ἄνδρας τῆς τελευταίας ταύτης πολεως τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς των. Εἷς κάτοικος τῆς Ῥουγβῆς ἔγραψεν εἰς ἐφημερίδα τοῦ Κοκότου ὅτι 500 ἄνδρες τῆς πρώτης τῶν πόλεων τούτων εἶναι ἕτοιμοι νὰ νυμφευθῶσιν, ἂν εὑρίσκοντο γυναῖκες δι' αὐτούς. Μόλις ἐδημοσιεύθη ἡ δήλωσις αὕτη, βροχὴ ἐπιστολῶν ἀπὸ πολλὰς νεάνιδας καὶ γυναῖκας τοῦ Κοκόμου ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι ἕτοιμαι νὰ ἑνώσωσι τὴν τύχην των μὲ τοὺς παρουσιαζομένους μνηστῆρας. Τότε ἀντηλλάγη μία σύντονος μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ τῶν προσώπων τούτων συνεννόησις, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας εἶναι οἱ 48 γάμοι, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐτελέσθησαν βεβαίως ἕως τώρα. Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης περιμένονται.